

**Mescid-i Nebevî'nin Teşekkül ve Değişim Süreçlerinde Hz. Aişe'nin Evi: İnşasından
Mescide İlhakına Mimari Analizi**

Ā'isha's House in the Processes of the Formation and Transformation of al-Masjid al-Nabawī: An
Architectural Analysis from Its Construction to Its Annexation into the Mosque

Nilgün Çevik

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr., Presidency of Religious Affairs
İzmir / Turkey
nilguncevik@hotmail.com
orcid.org./0000-0003-4736-1471

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 13 Eylül 2026 / **Date Received:** 13 September 2026

Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2026 / **Date Accepted:** 28 May 2026

Yayın Tarihi: 15 Haziran 2026 / **Date Published:** 15 June 2026

Yayın Sezonu: Haziran 2026 / **Pub Date Season:** June 2026

Atıf: Çevik, Nilgün. "Mescid-i Nebevî'nin Teşekkül ve Değişim Süreçlerinde Hz. Aişe'nin Evi: İnşasından Mescide İlhakına Mimari Analizi". *Akademik Siyer Dergisi* 13 (Haziran 2026), 177-211.

Citation: Çevik, Nilgün. "Ā'isha's House in the Processes of the Formation and Transformation of al-Masjid al-Nabawī: An Architectural Analysis from Its Construction to Its Annexation into the Mosque". *Journal of Academic Sirah* 13 (June 2026), 177-211.

<https://doi.org/10.47169/samer.1916329>

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Yayıncı: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Published by: Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların Kaynakça'da belirtildiği beyan olunur (Nilgün Çevik).

Ethical Statement: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography (Nilgün Çevik).

Bu makale Creative Commons Alıntı-Gayriticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Öz

Hiz. Peygamber, Medine'ye hicretinin akabinde Mescid-i Nebevî'nin yanında eşlerinin ikamet edebileceği meskenler inşa ettirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu meskenlerden "Peygamber'in evleri" (el-Ahzâb 33/53) olarak bahsedilmektedir. Bahsi geçen evlerden biri Hiz. Âişe'ye ait olup Mescid-i Nebevî'ye bitişiktir. Mezkûr mekân, Resûlullâh'a vahyin burada gelmesi, hayatının son günlerini burada geçirmesi, burada vefat etmesi ve aynı yere defnedilmesi itibariyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Hiz. Âişe'nin bu mekânda yaşamını vefatına kadar devam ettirmesi de dikkat çekici bir diğer husus olup, bu durum benzerine pek rastlanmayan bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma, Hiz. Âişe'nin evinin mimarî, tarihî ve işlevsel özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, sınırlı bir mekân ve belirli bir tarihî kesiti merkeze alması bakımından mikro tarih yaklaşımıyla ele alınmıştır. Araştırmada İslâm tarihi kaynakları ile modern akademik çalışmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma, Hiz. Âişe'nin evinin başlangıçta sade bir ikametgâh iken zamanla kutsiyet atfedilen bir ziyaretgâha dönüştüğünü ve bu dönüşümün tarihsel süreçteki mimarî müdahaleler ile toplumsal algılar çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, İslam Tarihi, Hiz. Muhammed, Hiz. Âişe, Hücre-i saâdet, Ziyaretgâh, Mikro Tarih.

Abstract

Following the Prophet Muhammad's migration (Hijrah) to Medina, residential units were constructed adjacent to the Prophet's Mosque (al Masjid al Nabawi) to accommodate his wives. These dwellings are referred to in the Qur'an as 'the houses of the Prophet' (Qur'an 33:53). Among these, one belonged to Aisha and was directly contiguous to the Prophet's Mosque. This particular space is distinguished from the others in that revelation was received there, the Prophet spent the final days of his life there, and it was the place where he passed away and was subsequently buried. It is also noteworthy that Aisha continued to reside in this space until her death, a circumstance that constitutes a remarkably rare precedent with few, if any, parallel examples. This study aims to examine the architectural, historical, and functional characteristics of Aisha's house. In this context, the study adopts a microhistorical approach, focusing on a limited spatial setting and a specific historical period. It comparatively evaluates classical Islamic sources alongside modern academic studies. This study reveals that Aisha's house, originally a simple residence, gradually assumed the character of a sacred site of visitation, a transformation influenced by both architectural interventions and shifting social perceptions throughout history.

Keywords: Sirah, Islamic History, Prophet Muhammad, Âisha, Hujra al-Saâda, Site of visitation, Microhistory.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in hanımlarına “evlerinizde oturun” ve “evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti zikredin”¹ şeklinde hitap edilmektedir. Bu âyetler, onlara evlerinde vakur yaşamalarını, söz ve davranışta ölçülü olmalarını ve okunan âyetleri unutmamalarını öğütlemektedir. Bu bağlamda onların yaşadığı mekânlara da doğrudan atıf yapılmaktadır. Bu çalışmada, anılan mekânlardan biri olan Hz. Âişe'nin evi, tarihî ve mimarî konumu, yapısal özellikleri ve işlevsel dönüşümü çerçevesinde incelenecektir.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinin akabinde Mescid-i Nebevî'nin yanında, eşlerinin ikamet edebileceği evler inşa ettirmiştir. Bu meskenlerden biri Hz. Âişe'ye aittir. Resûl-i Ekrem de burada eşiyle yaşamış ve bu mekânda vahiy almıştır.² Söz konusu mekân Peygamber'in hayatının son dönemine tanıklık etmiştir. Hz. Âişe'nin vefatından sonra ziyaretgâh hâline gelmiştir. Başlangıçta sade bir mesken olarak inşa edilen bu yapı, tarihî süreç içerisinde türbe hüviyeti kazanarak “Hücre-i saâdet”³ olarak anılmış; bu süreçte ziyaret mekânı vasfını muhafaza ederken buraya yönelik ihtiram ve ihtimam da süreklilik arz etmiştir. Diğer taraftan Hz. Âişe'nin evi, Ravza-i Mutahhara⁴ ile olan konumsal ilişkisi bakımından da büyük bir öneme sahiptir. Zira, Hz. Peygamber'in “Evim ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir”⁵ beyanı münasebetiyle söz konusu ev, sınır belirleyici bir niteliktedir. Bu çerçevede öncelikle hânelerin inşasına ve konumlarına değinmek gerekir.

Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'nin inşası sürecinde, eşleri için mescidin doğu tarafındaki dış kısımda, mescide bitişik nizamda müstakil hâneler yaptırmıştır. Zamanla sayıları artan bu ikametgâhlardan ilk ikisi, Sevde bint Zem'a ile Âişe bint Ebû Bekir'e ait olup birbirine yakın zamanlarda inşa edilmiştir.⁶ Hz. Âişe'ye tahsis edilen hâne, Mescid-i Nebevî'nin duvarına bitişiktir.⁷ Bu yönüyle ev ile mescit adeta iç içe bir bütünlük arz etmektedir.⁸ Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in

¹ *Kur'ân-ı Kerîm, Kur'ân Yolu Türkçe Meâl Tefsir*, çev. Mustafa Çağrı, Hayreddin Karaman, İbrâhim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), el-Ahzâb, 33/33, 34.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi u'l-musnedu's-sahîhu'l-muhtasar*, nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422H.), 5/30; Ebû İlsâ Muhammed b. İlsâ et-Tirmizî, *Sunen*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Tesîl, 1435), 5/199.

³ Ahmet Önkâl, “Hücre-i saâdet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/456.

⁴ Nebi Bozkurt, “Ravza-i mutahhara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/475.

⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, nşr. Heyet (Cem'iyetu'l-Meknez, 1431), 3/978; el-Buhârî, *es-Sahîh*, 2/61.

⁶ Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi ahabâri dâri'l-Mustafâ*. (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1419H.), 2/52; Abdurrahman b. Sa'd b. Ali eş-Şeseri, *Hucretü'n-Nebi (s.a.v.): tarihüha ve ahkamuha* (Riyad: Darü'l-Fazile, 1435), 27.

⁷ Muhammed b. el-Hasen İbn Zebâle, *Kitâbu'l-Medîne ve ahabâruhâ (Ahabâru'l-Medîne)* (Medineti'l-Münevvere: Merkez Buhus ve Dirasat, 1424), 94; Marcel Behrens, “Ein garten des paradises” *die Prophetenmoschee von Medina* (Würzburg: Ergon Verlag, 2007), 86.

⁸ Abd al-Muhsin ibn Muhammad al-Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah: fadâiluhâ, al-masjid al-nabawî, al-hujrah al-nabawiyah* (Riyad: Dâr al-Madînah al-Munawwarah li-l-Nashr wa-l-Tawzî, 1439), 93.

tüm eşlerine ait hânelerin sayısının dokuz olduğu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, Medine sürecinde, diğer hânelerle mescidin oluşturduğu bu iç içe mekânda aile hayatını sürdürmüştür.⁹ Rivayetlere göre Resûlullah ömrünün sonuna doğru Ümmü'l-mü'minîn Meymûne bint el-Hâris'in hücrelerinde hastalanmış; Hz. Âişe'nin hücrelerine nakledilmiş, orada vefat etmiş ve aynı mekâna defnedilmiştir.¹⁰ Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in ve ardından ilk iki râşid halifenin aynı mekâna defnedilmesinden sonra da evinde ikametini sürdürmüştür.¹¹ Diğer taraftan Hz. Peygamber'in, "beni vefatımdan sonra ziyaret eden, sağlığımdayken ziyaret etmiş gibidir"¹² şeklindeki beyanı, Hz. Peygamber'in vefatının ardından da bu mekâna yönelen ziyaret akışını sürekli kılmış; bu alanın ikametgâh ve ziyaretgâh olma işlevi eş zamanlı olarak devam etmiştir. Hz. Peygamber'den sonraki süreçte Hulefâ-yi Râşidîn'in ilk iki halifesinin de aynı mekâna defnedilmesi ile bu yer İslâm tarihinin ilk dönemine ait dinî, tarihî ve siyasî izleri barındıran bir ziyaretgâh hüviyeti kazanmıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerine ait hâneler, Mescid-i Nebvî'nin genişletilmesi sürecinde Emevî halifesi Velid b. Abdilmelik döneminde (86-96/705-715) Hicaz Valisi Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/720) tarafından yıktırılmıştır.¹³ Ancak Hz. Âişe'ye ait olan evin içerisinde bulunan Resûlullah ve iki halifenin kabirlerinin etrafına Kâbe'ye benzememesi ve kible edinilmemesi için üçgen şekilde duvar örülmüştür.¹⁴ Hakikatte Hz. Âişe'nin ikametgâhı olan ve süreç içerisinde ziyaretgâha dönüşen bu hâne değişim ve dönüşümlerle birlikte bugün Mescid-i Nebvî'nin önemli bir bölümü hâlinde varlığını sürdürmektedir.¹⁵ Bu münasebetle günümüze yalnızca Hz. Âişe'nin evine dair kalıntıların intikal ettiği kaydedilmektedir.¹⁶

Makalemizin ana konusunu teşkil eden Hz. Âişe'nin evi hakkında, birçok kaynakta önemli bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda, İbn Zebâle'nin (ö. 199/814'ten sonra) *Ahbâru'l-Medîne*'si,¹⁷ İbn

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî İbn Sa'd, *et-Tabakât*, nşr. 'Alî Muhammed 'Omer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421), 10/160; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *ez-Zühâd*, nşr. Yahyâ b. Muhammed Sûs (Dâru İbn Receb, 2003), 40; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/53.

¹⁰ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, nşr. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417), 1/453, 551.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî, *et-Tabakât*, nşr. 'Alî Muhammed 'Omer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421), 2/256; Muhammed b. İshâk el-Havârizmî, *İsâretu't-terğîb ve't-teşvîk ilâ'l-mesâcidi's-selâse ve'l-Beyti'l-Atîk*, nşr. Mustafâ Muhammed ez-Zehabi (Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1418H.), 379.

¹² Ebû Sa'îd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî Hasen el-Basrî, *Fedâilu Mekke ve's-sekenü fihâ* (Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, ts.), 37.

¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/429.

¹⁴ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/111.

¹⁵ Abbas Taşkendî, "el-Hücre-i Nebviyye-i Şerife, İmarat", *Mevsuatu Mekketi'l-Mükerrreme ve'l-Medineti'l-Münevvere = Encyclopedia of Makkah al mukarramah and al-Madinah al-Munawwarah* (London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasî'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2007), 8/42; Muhammed b. Faris el-Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî (s.a.v.) ve hucurâtuhâ ve sıfatu mâişetihâ fihâ "Beytu Âişe enmûzecen"* (Riyad: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-İslâmiyye [King Faisal Center for Research and Islamic Studies], 2010), 33; Nâsır b. Musfir el-Kureşî ez-Zehrânî, *Hünâ beytu Âişe r.a.* (Mekke-i Mükerrreme: Müessesetü Evkâfi's-Selâm (As-Salam Endowments Foundation), 1444), 12.

¹⁶ Muhammed Abdü's-settâr Osman, *el-Mescidü'n-nebevî ve beytu ümmehâtî'l-mü'minîn* (Kuveyt: İdâratü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1435), 103.

¹⁷ İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medîne*, 94-99.

Hişâm'ın (ö. 213/829) *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si*,¹⁸ Belâzürî'nin (ö. 279/893) *Ensâbu'l-Eşrâf*,¹⁹ ile Nesâî'nin (ö. 303/916) *el-Vefât* isimli eserleri, Hz. Peygamber'in hastalığını geçirdiği ve vefat ettiği ev hakkında tafsilata ulaşılabilen en erken kaynaklar arasında yer almaktadır. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakât*'i²⁰ Hz. Peygamber'in hanımlarına ait evlerin konumu ve fizikî yapısına dair detaylı bilgiler içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Havârizmî'nin (ö. 232/847) *Îsâretu't-Terğîb ve't-Teşvîk*²¹ adlı eseri Hz. Âişe'nin odasının bir köşesinde eşi Hz. Peygamber'in kabri ile birlikte babası Hz. Ebû Bekir ve ikinci halife Hz. Ömer'in kabirlerinin yer aldığı hakkında rivayetlerin dercedildiği tasviri izlenim sunan bir eserdir. Yine Klasik hadis literatürü içinde kayda değer bir yere sahip olan İbn Hanbel eş-Şeybânî'nin (ö. 241/856) *el-Müsned*'i²²; Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh*'i²³ ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Müsnedu's-Sahîh*'i²⁴ Resûlullah'ın vefat ettiği evin ortamı ve hususiyetleri hakkında bilgi vermektedir. Mescid-i Nebevî'nin tarihî ve kültürel yapısıyla ilgili kapsamlı bilgiler sunan ve muahhar kaynaklar arasında yer alan Semhûdî'nin (ö. 911/1506) *Vefâü'l-vefâ*²⁵ adlı eseri Hz. Âişe'nin evine dair tarihî ve mimarî bilgileri içermektedir.

Mescid-i Nebevî hakkında yapılan ilmî çalışmalarda, araştırmamızla doğrudan ilişkili bazı hususlara da yer verilmiştir.²⁶ Öte yandan, konuyla bağlantılı olarak Hz. Âişe'nin hayatı ve şahsiyeti,²⁷ evlenme yaşı,²⁸ ilmî ve siyasî yönü,²⁹ Hz. Peygamber'in hastalığı sürecinde yanında kaldığı eşi olması,³⁰ eleştiren ve eleştirilen bir sahabî³¹ oluşu gibi özellikleri ile yaşadığı mekân³²

¹⁸ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Himyerî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafâ es-Sakkâ v.dğr. (Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375), 2/642-655.

¹⁹ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1/415, 453, 551, 553.

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/429.

²¹ Havârizmî, *Îsâretu't-terğîb*, 380.

²² Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Musned* nşr. Heyet (Cem'iyetu'l-Meknez, 1431), 1/3205.

²³ Buhârî, *es-Sahîh*, 3/156-158.

²⁴ Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *el-Musnedu's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-adl üni'l-adl ilâ resûlillâh*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1435), 4/93.

²⁵ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/65-72.

²⁶ Mustafa Sabri Küçükbaş, *Haremeyn: Cahiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar* (İstanbul: İSAR Vakfı, 2003), 212-226; Tahsin Koçyiğit, *İslâm'ın İlk Yıllarında (h.1- 41/m.622-661) İskân* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2006), 89-93; Mustafa Ağırman, *Hz. Muhammed Devrinde Mescid ve Fonksiyonları* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010), 86.; Fatımatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 2: Mescid-i Nebevî* (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2013), 35-60; Recep Erkocaaslan, *Hz. Âişenin Hayatı, Şahsiyeti ve Hz. Peygamber Sonrası İslâm Tarihindeki Rolü* (İstanbul: Beyan, 2016), 68-71.

²⁷ Âdem Apak, "Hz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, (2017), 13-19.

²⁸ Rıza Savaş, "Hz. Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 139-144; Recep Erkocaaslan, "Hz. Âişe'nin Hz.Peygamber ile Evliliği ve Evlilik Yaşı = Aisha's Marriage to the Prophet and Her Marriage Age", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research* X/51 (2017), 1234-1247.

²⁹ Adnan Demircan, "Dört Halife Döneminde Hz. Âişe'nin Siyasî Tutumu", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, (2017), 63-76.

³⁰ Ünal Kılıç, "Hz. Peygamber'in Vefatıyla Sonuçlanan Hastalığı Sürecinde Hz. Âişe", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, (2017), 43-62.

³¹ Bünyamin Erul, "Eleştiren ve Eleştirilen Bir Sahabî Olarak Hz. Âişe = Hz. Aisha as a Critical and Criticized Companions, Anemon", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2021), 53-62.

³² Taşkendî, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/41-55; Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 105-145.

üzerine yapılan çok sayıda akademik araştırma da Hz. Âişe özelinde önemli bir literatür³³ birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Modern çalışmalarda, Medine'nin fizikî gelişimini³⁴ ele alan ve şehirdeki konutları esas alan araştırmaların³⁵ yanı sıra Resûl-i Ekrem'in eşlerine ait hânelere ilişkin mimarî ve fiziksel verilere ulaşmak mümkündür.³⁶ Resûlullah ile birlikte Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de defnedildiği Hz. Âişe'nin odası, tarihî süreç içerisinde el-Hücre, el-Hücretü'n-nebeviyye, el-Hücretü'l-muattara, el-Hücretü'l-mukaddese, el-Hücretü's-şerîfe, Hücre-i münîfe ve Hücre-i saâdet³⁷ gibi isimlerle anıldığı için, bu adlandırmalar esas alınarak da çeşitli eserler kaleme alınmıştır.³⁸ Ancak incelediğimiz Türkçe makaleler kapsamında, Hz. Âişe'nin evinin mimarisi, tarihî gelişimi, zaman içindeki fiziksel değişimi ve işlevsel dönüşümü üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızın, bu husustaki boşluğu doldurarak literatüre önemli bir katkı sunacağı kanaatindeyiz. Zira Hz. Âişe'nin hânesi, Resûlullah ile paylaştığı bir ev olmasının yanı sıra, Hz. Peygamber'in hastalandığında kalmayı tercih ettiği, vefat ettiği, cenaze namazının kılındığı ve defnedildiği yer olması hasebiyle,³⁹ diğer eşlerinin evlerinden ayrıran özel bir konuma sahiptir. Bu hususiyeti itibarıyla müstakil bir çalışmaya konu edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca bu çalışma, sınırlı bir mekânı ve belirli bir tarihî kesiti merkeze alarak mikro tarih yaklaşımını benimsemektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Hz. Âişe'nin evinin yapısal ve işlevsel özellikleri ile tarihî süreci ele alınmaktadır. Başlangıçta bir ikametgâh olarak kullanılan bu mekânın zaman içinde geçirdiği değişim ve dönüşümle birlikte bir ziyaretgâha dönüşmesi, çizimlerle desteklenerek incelenmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

³³ Ömer Sabuncu, "Hz. Âişe Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/33 (2015), 130-145.

³⁴ Saleh A. al-Hathloul, "Hz. Peygamber Döneminde Medine'nin Fizikî Gelişimi", çev. Feyza Betül Köse, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14/2 (01 Kasım 2015), 217-223.

³⁵ Firdevs Yıldız - Levent Öztürk, "Medine'de Ashaba Ait Evler: Hz. Ebû Bekir Örneği", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021), 81-108.

³⁶ Seyyid Süleyman en-Nedvî, *Siretü's-Seyyide Âişe ümmü'l-mü'minin (r.a.)* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 2003), 28-40; Hâlid Muhammed Hâmid, *Meâlimü'l-mescidi'n-nebeviyyi's-şerif = The Prophet's Mosque* (Medine: Mektebetü Melik Fahd, 1431), 144-167; Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî*, 33-45; eş-Şeseri, *Hücretü'n-Nebî*, 32-42; Zehrânî, *Beytu Âişe*, 1-76; Abdülvehhâb et-Tahriri, *Mukaddes Kabir*, çev. Atike Öteler (İstanbul: İdrak Yayınları, 2022), 13-70.

³⁷ Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/456; Mustafa S. Küçükbaşçı, "Tarih boyunca Mescid-i Nebvî ve Sahibü'l-Mirac'ın Kabri", *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları: Edebiyatta, Müzikte ve Resimli Elyazmalarında Miraç ve İslâm'ın Üç Kutlu Şehri*, ed. Ayşe Taşkent - Nicole Kançal Ferrari (İstanbul: Dergah Yayınları, 2021), 2/488.

³⁸ Şeseri, *Hücretü'n-Nebî*; Abbas Salih Taşkendi, *el-Hücretün-Nebeviyye-i Şerife* (Cidde: Şirketü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâm, 1440); Nâsır b. Musfir Zehrânî, *el-Hücretü's-şerîfe* (Mekke-i Mükerrreme: Fihriyetü Mektebetü Melik Fahd el-Vataniyye, 1444).

³⁹ İbn Zebâle, *Ahbârü'l-Medîne*, 38; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Hurâsânî en-Nesâî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, nşr. Heyet (Kahire: Dârü't-Tesîl, 1433), 9/131.

Erken dönem kaynaklarında Hz. Âîşe'nin evine dair bilgiler konuyla ilgili rivayetlerde genellikle 'beyt-i Âîşe'⁴⁰ 'büyûtu ezvâcî'n-Nebî'⁴¹ ve 'hucretu Âîşe'⁴² terkipleri ile zikredilmiştir. Bu rivayetlerde geçen "beyt" ve "hücre" ifadeleri Hz. Peygamber döneminin mimarî anlayışını ve toplumsal yapısını yansıtan belirli bir fiziksel yapı ve işlevselliği ifade eden önemli terimlerdir.⁴³ Kur'ân-ı Kerîm'de⁴⁴ bu iki ifadeye de yer verilmiş, özellikle Hz. Peygamber'in hanımlarının yaşadığı yerler bu terimlerle tanımlanmıştır. Beyt, genellikle mesken anlamında kullanılırken; hucra, evin içinde yer alan ve dışa açılan özel bir bölüm olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmamızda öncelikle beyt ve hucra kavramları ile zamanla teşekkül eden 'Hücre-i saâdet' terkibi ele alınacaktır.

1. 1. Beyt (البيت)

'Beyt', yerleşim ve barınma amacıyla kullanılan; konut niteliği taşıyan, çadır ya da sabit yapı olma şartı aranmaksızın, farklı malzemelerle oluşturulmuş geçici veya kalıcı mekânlar için kullanılan bir terimdir.⁴⁵ Bu yönüyle, 'beyt' insanların yaşadığı ev türlerinden biridir.⁴⁶ Taştan (حجر), kerpiçten (مدر), yün (صوف) veya kıldan (وبر) yapılmış tüm barınaklar bu kapsama girer.⁴⁷ Araplarda 'beyt', aynı zamanda bir kabilenin şeref ve itibarını ifade eden yapıdır. Bu kelimenin çoğulu 'buyût' tur.⁴⁸ 'Beyt' kelimesi örümcek, kertenkele ve benzeri yuva yapan hayvanlar için de kullanılır. Ayrıca beytler, hanlar, dükkânlar, alışveriş yapılan ve sahiplerinin girişe izin verdiği herkese açık yerlerdir. Allah Teâlâ, Kâbe'ye 'el-Beytü'l-Harâm' adını vermiştir.⁴⁹

1. 2. Hucra (الحجرة)

'Hucra', İbn Manzûr'a göre evin bir bölümüdür ve oda anlamında kullanılır. Ayrıca malın muhafaza edildiği ve koruma altına alındığı sınırlı bir mekânı ifade eder. Bu mekânın duvarına 'hacâr' (الحجار) denir.⁵⁰ Hucra'nın bir ev türü olduğu da zikredilmektedir.⁵¹ Aynı kökten gelen 'hacr' (حجر) ve 'tahcîr' (تحجير) kelimeleri, bir yerin etrafını taşlarla çevirerek sınırlandırmak veya koruma altına almak anlamındadır. Bu şekilde çevrelenmiş yere de 'hıcr' (حجر) adı verilmektedir.⁵² 'Hucra'

⁴⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/642, 649, 655; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/204; Buhârî, *es-Sahîh*, 3/156; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 1/415.

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/429, 431; Buhârî, *es-Sahîh*, 4/81.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/104; Buhârî, *es-Sahîh*, 6/119; Muslim, *es-Sahîh*, 3/500; Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417), 2/2/83.

⁴³ Taşkendî, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/42.

⁴⁴ el-Ahzâb, 33/33, 34, 53; el-Hucurât, 49/4.

⁴⁵ Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1414), 2/14.

⁴⁶ Ebû Abdîrrahmân el-Ferâhîdî Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, nşr. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî (Beyrut, 1988), 8/138.

⁴⁷ Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kurân*, nşr. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Dimeşk, Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412H.), 151.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2/15.

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2/14.

⁵⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/168; Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî*, 23.

⁵¹ Taşkendî, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/2.

⁵² Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât*, 220.

aynı zamanda develerin barındırıldığı çevrili alan anlamına da gelir. Bu sebeple, evin çevrili kısmına ‘hucretü’ d-dâr’ (حُجْرَةُ الدَّارِ) denmektedir.⁵³ ‘Hucra’, evin dışında, etrafı hurma dal ve yapraklarıyla çevrili bir avludur ve çatısı yoktur.⁵⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de Resûlullah’ın eşleri için inşa ettiği hânelere dair ‘beyt’ ve ‘hucra’ lafızları iki mimarî birim olarak geçmekte ve bu kelimelerin ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir.⁵⁵ ‘Beyt’ kelimesinin geçtiği âyetler⁵⁶ Hz. Peygamber’in ailelerine ait olan özel mekânları ifade etmektedir.⁵⁷ Diğer taraftan ‘hucra’ kelimesinin çoğulu ‘hucurât’ (الْحُجُرَاتِ) kelimesi de Hz. Peygamber’in aileleriyle ilgili yaşam alanlarına işaret etmektedir.⁵⁸ ‘Beyt’ kelimesi; yukarıda zikredilen anlamlarından anlaşıldığı üzere ikamet edilen yerin tamamını ifade eden genel ve kapsayıcı bir terimdir. Buna karşılık ‘hucra’ evin bütününe değil, yapının sınırlı ve belirli bir bölümünü ifade etmektedir.⁵⁹ Bu bilgiler doğrultusunda, ‘hucra’ terimi, günümüz kullanımında avlu, iç bahçe ya da evin açık bölümü gibi adlarla anılan, üstü kapalı olmayan ve çevresi duvarla çevrili dış mekânı ifade eder. ‘Beyt’ ise kişinin içinde ikamet ettiği, aşağıdaki resimde görüldüğü üzere üstü örtülü ve kapalı olan esas yaşam alanını, yani bugünkü anlamda evin asıl bölümünü karşılamaktadır.⁶⁰

Şekil 1: Mimarî olarak ‘beyt’ ve ‘hucra’⁶¹

Konuyla ilgili çalışmalarda; ‘beyt’ ifadesi duvarları kerpiçten ve tavanı hurma dallarından yapılmış ‘oda’ niteliğindeki yapıyı ifade eden ‘el-ğurfe’ kelimesiyle açıklanmıştır. ‘Hucra’ ise duvarları hurma dallarından oluşturulan ve tavanı bulunmayan daha basit nitelikteki mekân için kullanılan ‘el-fenâ’ terimiyle tanımlanmaktadır.⁶² Bu kullanım, ‘beyt’in ana yerleşim birimi; hucranın ise ona bağlı yan birim niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Araştırmacı el-Cemîl⁶³ ‘beyt’ ve ‘hucra’ arasındaki farkı açıklarken, eşler için ‘hucra’de mahremiyetin yeterli olmayacağını, dolayısıyla evin bu açıdan daha uygun olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte ‘beyt’ ve ‘hucra’ kelimelerinin zaman zaman müteradif biçimde kullanıldığı da ifade edilmiştir.⁶⁴ Bu bağlamda Hz.

⁵³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4/168.

⁵⁴ Cemîl, *Büyükü’n-Nebî*, 23; Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 108.

⁵⁵ Taşkendi, *Hücretün-Nebevî*, 13.

⁵⁶ el-Ahzâb, 33/33, 34, 53.

⁵⁷ Râğıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, 151.

⁵⁸ el-Hucurât, 49/4.

⁵⁹ Cemîl, *Büyükü’n-Nebî*, 32; Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 93; Şeseri, *Hücretü’n-Nebî*, 32.

⁶⁰ Cemîl, *Büyükü’n-Nebî*, 23-25.

⁶¹ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 109.

⁶² Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 93.

⁶³ Cemîl, *Büyükü’n-Nebî*, 32.

⁶⁴ Osman, *Beytü ümmehâtî’l-mü’minîn*, 137.

Peygamber'in ailelerine ait toplam dokuz evin bulunduğu,⁶⁵ bunlardan dördünün 'hücre'ye sahip beşinin 'hücre'siz olduğu ifade edilmektedir.⁶⁶ Çalışmamızın konusu olan Hz. Âişe'nin evinin 'hücre'li olduğu, aşağıdaki tasvirde görülmektedir.

Şekil 2: Hz. Âişe'nin Evinin Takribi Olarak Yeri (işlenerek)⁶⁷

1. 3. Hücre-i saâdet (حجرة سعادت)

"Hücre-i saâdet" terkihi, Arapçada 'oda' anlamına gelen 'hücre' ile 'mutluluk' anlamındaki 'saâdet' kelimelerinden oluşmaktadır. Bu terkip, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerini ihtiva eden mekânı ifade eder.⁶⁸ Benzer bir kullanım olan "Hücretü'n-Nebeviyyetü's-şerîfe" ise Hz. Âişe'nin, Resûlullah'ın sağlığında yaşadığı evin bir bölümüne tekabül etmektedir.⁶⁹ Mezkur terkipler 1/7. asırdan Osmanlı dönemine kadar kullanılmıştır. Aynı mekân, "Yeşil Kubbe" olarak da bilinmektedir.⁷⁰

Hz. Peygamber, vefatına yakın Hz. Âişe'nin odasında hastalığını geçirmiş ve burada vefat etmiştir. Onun naaşı bu odada yıkanmış ve buraya defnedilmiştir. Daha sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de aynı yere defnedilmesiyle birlikte, aynı mekân tarihî ve manevî açıdan yeni bir anlam kazanmıştır. Böylece bu mekân, 'hücre' ismiyle, dinî bir maksatla ziyaret edilen bir makama dönüşmüştür. Nitekim İslâmî literatürde bu alan farklı dönemlerde ve çeşitli bağlamlarda "el-hücre", "el-Hücretü'n-nebeviyye", "el-Hücretü's-şerîfe", "el-Hücretü'l-mukaddese", "el-Hücretü'l-muattara"⁷¹ "el-Hücretü'l-münîfe" ve "Hücre-i saîde" gibi pek çok tazim ve hürmet ifade eden kelimelerle tavsif edilmiştir.⁷² Bu vasıflar söz konusu mekânın hem Hz. Peygamber'e ait hatıraları barındıran mahiyetini hem de İslâm dünyasındaki dinî ve manevî değerini yansıtmaktadır.

Mescid-i Nebevî'nin doğu duvarının güney kısmına bitişik olarak inşa edilen Hücre-i saâdet,⁷³ günümüzde Yeşil Kubbe altında yer almakta olup kabirler, doğrudan görülmelerini ve erişimi

⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/160.

⁶⁶ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 95.

⁶⁷ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 95.

⁶⁸ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 105; Taşkendi, *Hücretün-Nebevî*, 12.

⁶⁹ Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/1.

⁷⁰ Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/5.

⁷¹ Eyüp Sabri Paşa, *Mir'atü'l-Haremeyn: Mir'at-ı Medine*, Kostantiniye : Bahriye Matbaası, 1304), 2/525.

⁷² Önkal, "Hücre-i saâdet", 18/456; Zehrânî, *el-Hücretü's-şerîfe*, 14.

⁷³ Önkal, "Hücre-i saâdet", 18/456.

engelleyen duvarlarla çevrilmiştir. Hücre-i Şerîfe'ye yalnızca Fâtıma Kapısı'ndan girmek mümkün olmakla birlikte Suûdî yetkililerin özel izni olmaksızın bu mekâna kesinlikle girilememektedir.⁷⁴ Ziyaretçiler, Hücre-i Şerîfe'nin doğu cephesinde yer alan "Muvâcehe" olarak adlandırılan bölümün önünden Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e selam verebilmektedir.⁷⁵ Muvâcehe'de üç adet yuvarlak delik mevcuttur. Bunlardan ilki ve en büyüğü, doğrudan Hz. Peygamber'in kabrinin karşısına gelecek şekilde sol taraftadır. Bunun biraz sağında Hz. Ebû Bekir'in kabrinin hizasında ikinci delik, onun da sağında Hz. Ömer'in kabrinin hizasında üçüncü delik bulunmaktadır.⁷⁶ Aşağıdaki görselde de görülebileceği üzere Muvâcehe'de ilk delik ile diğer iki delik arasında kapalı durumda bulunan "Tevbe Kapısı" (باب التوبة) konumlanmaktadır. Ayrıca Hücre-i saâdet'in Ravza-i şerife tarafında Hz. Âişe Kapısı (باب عائشة) diğer adıyla Heyetler Kapısı (باب الوفود) yer almaktadır.⁷⁷

Şekil 3: Muvâcehe⁷⁸

2. HZ. ÂİŞE'NİN EVİ

Resûlullah, Medine'de Mescid-i Nebevî'yi inşa ederken, mescide bitişik nizamda ve inşa tarzına uygun iki mesken yaptırmıştır.⁷⁹ Bunlardan birine hicretten önce nikâhladığı Hz. Sevd'e'yi⁸⁰, diğerine ise hicretten önce Mekke'de nikahlanarak⁸¹ hicretin ikinci yılında Medine'de evlendiği⁸² Hz. Âişe'yi yerleştirmiştir.⁸³ Burası, Hz. Âişe'nin Allah Resûlü'yle yaklaşık dokuz yıl⁸⁴ süreyle ikamet ettiği ve aile hayatını sürdürdüğü meskendi.⁸⁵

⁷⁴ hajjumrahplanner "قبر الرسول محمد (الحجرة الشريفة)" (Erişim 09.07.2025).

⁷⁵ Hâmid, *Mealimü'l-Mescidi'n-Nebevî*, 150.

⁷⁶ Taşkendi, *Hücretün-Nebevî*, 95.

⁷⁷ Hâmid, *Mealimü'l-Mescidi'n-Nebevî*, 155.

⁷⁸ hajjumrahplanner "قبر الرسول محمد (الحجرة الشريفة)" (Erişim 09.07.2025).

⁷⁹ Ebû Sa'd Abdulmelik b. Muhammed el-Harkûşî, *Şerefu'l-Mustafâ*, nşr. Ebû 'Âsım Nebîl (Mekke: Dâru'l-Beşâ'ir, 1424H.), 2/389; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/108.

⁸⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî İbn İshâk, *es-Sîre (Kitâbu's-siyer ve'l-meğâzî)*, nşr. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398), 254.

⁸¹ İbn İshâk, *es-Sîre*, 255.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/57.

⁸³ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/109.

⁸⁴ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kâymâz ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 1/25; Zehrânî, *Beytu Âişe*, 11.

⁸⁵ Zehrânî, *el-Hücretu's-şerîfe*, 275.

2. 1. Konumu, Yapı Malzemesi ve Özellikleri

Hz. Âişe'nin evi, Mescid-i Nebevî'nin güneydoğu tarafında; Cibril ve Nisâ kapılarına yakın olup mescide bitişik nizamdır.⁸⁶ Kuzey tarafında Hz. Fâtıma'nın evi, güneyde Hafsa bint Ömer'in evi, doğuda cenaze namazı kılınan mahal ile batıda Mescid-i Nebevî yer almaktadır.⁸⁷ İmam Şâfiî (ö.204/820), Nebî'nin eşlerinin odalarının Medine'nin alçak bir kesiminde bulunduğunu ancak geniş olmadığını belirtmektedir.⁸⁸ İbn Hacer el-'Askalânî (ö. 852/1448) ise bu bilgiyi teyit ederek söz konusu odaların son derece dar bir mekâna sahip ve duvarlarının da kısa olduğunu aktarmaktadır.⁸⁹ Söz konusu ev, güvenli biçimde kapatılabilen bir kapıya sahip, avluya (hucra) açılan tek bir odadan ibaretti ve penceresi yoktu.⁹⁰ Ayrıca, Hz. Âişe, o günün evlerinde lambalar olmadığını da belirtmektedir.⁹¹

Medine'de Mescid-i Nebevî'nin ve evin inşa edildiği dönemde yaygın olan malzemeler taş, kerpiç, hurma, ardıç ve izhir ağaçlarıydı. Hz. Âişe'nin evi de Mescid-i Nebevî'nin inşasında kullanılan malzemelerle inşa edilmişti.⁹² Yapısı kerpiçten olup tavanı hurma dalları ve yapraklarıyla örtülmüş, duvarları ise çamurla sıvanmıştı.⁹³ Buhârî'nin (ö.256/870) el-'Edebu'l-Mufred adlı eserinde geçen bir rivayete göre evin hurma dallarından yapılmış ve kıldan mamul bir perde ile kaplanmış olduğu belirtilmektedir.⁹⁴

Kaynaklarda evden odanın kapısına kadar olan genişliğin yaklaşık altı ya da yedi arşın; evin iç kısmının ise on arşın civarında olduğu zikredilmiştir.⁹⁵ Konuyla ilgili araştırmacılardan Cemîl ve Taşkendi⁹⁶ evin ölçülerini aşağıdaki şekilde kaydetmişlerdir. Bu ölçüler, bir zira birimi yaklaşık olarak 45 cm esas alınarak verilmiştir. Buna göre evin; kuzey duvarının uzunluğu: 5,25 m, güney duvarının uzunluğu: 4,80 m, doğu ve batı cephelerinin her birinin uzunluğu: 3,43 m'dir. Konuyla ilgili diğer bir araştırmacı al-Qâsim'e göre ise⁹⁷ güney cephesinin uzunluğu: 4,90 m, kuzey cephesinin uzunluğu: 5,24 m, doğu ve batı cephelerinin her birinin uzunluğu: 3,50 m'dir. Bu doğrultuda araştırmacı el-Qâsim'in ortaya koyduğu aşağıda yer alan tasvir, yapının yaklaşık görünümüne dair bir fikir sunmaktadır.

⁸⁶ Taşkendi, *Hücretü'n-Nebevî*, 8/1; Zehrânî, *el-Hücretu's-Şerîfe*, 275.

⁸⁷ Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî*, 34.

⁸⁸ Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. 'Alî el-Husrevcirdî el-Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, nşr. Abdullâh et-Turkî (Merkezu Hecer, 1432), 649.

⁸⁹ Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Alî İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahîh el-Buhârî*, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1379), 2/26.

⁹⁰ Zehrânî, *el-Hücretu's-Şerîfe*, 275.

⁹¹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Mustafâ el-'A'zamî (Ebû Dâbi: Muessesetu Zâid b. Sultân, 1425), 2/161; Buhârî, *es-Sahîh*, 1/86.

⁹² Zehrânî, *el-Hücretu's-Şerîfe*, 276.

⁹³ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/52, 2/108.

⁹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Edebu'l-mufred*, nşr. 'İsâm Mûsâ Hâdî (Dâru's-Sâdık, el-Cubeyl, 1434), 172.

⁹⁵ Buhârî, *el-Edebu'l-mufred*, 172.

⁹⁶ Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî*, 41; Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/4.

⁹⁷ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 106.

Şekil 4: Hz. Âişe'nin Evinin Takribi Olarak Ölçüleri (işlenerek)⁹⁸

Evin yaklaşık tavan yüksekliğinin 1,60 m civarında olduğu Hasen el-Basrî'nin "Genç bir çocukken Resûlullah'ın evlerine girer ve ellerimle tavanına dokunurdum."⁹⁹ sözlerinden yola çıkarak ifade edilmektedir.¹⁰⁰ Evin fiziki durumu ve genişliği hakkında Hz. Âişe'nin "Ben, Resûlullah'ın ön tarafında, kible yönünde uzanmış olarak yatardım; ayaklarım O'nun kiblesinde olurdu. Secde edeceği zaman bana dokunur, ben de ayaklarımı çeker, secdeden kalktığımda tekrar uzatırdım." şeklindeki sözleri önemli ipuçları vermektedir.¹⁰¹ Zikredilen ölçülere göre hesaplandığında Hz. Âişe'nin evi yaklaşık 17,24 m² ile 17,75 m² arasında bir alana sahiptir. Araştırmacı Cemil, Hz. Âişe'nin evinin toplam alanını yaklaşık 15,50 m² olarak tespit etmiştir. Bu ölçü, günümüz evlerindeki orta büyüklükte bir oda genişliğine karşılık gelmektedir.¹⁰²

Evin, batı yönünde Mescid-i Nebvî'ye açılan ve Resûlullah'ın doğrudan mescide girdiği bir kapısı ile kuzeye açılan bir diğer kapısı olmak üzere, iki kapısı vardı.¹⁰³

2. 2. Evin Bölümleri

Rivayetler, Hz. Âişe'nin ikametgâhında gündelik ihtiyaçların giderilmesi amacıyla oluşturulmuş işlevsel bölümlerin bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki 'sehve'dir (السَّهْوَةُ). Bu kelime, Arap dilinde hem somut mekân öğelerini hem de nitelik bildiren soyut anlamları ifade eden çokanlamlı bir terimdir. Lügatlerde kelimenin kullanımı, farklı lehçe ve bağlamlarda çeşitlilik göstermektedir.¹⁰⁴ Çoğulu 'sihâ'dır (سِهَاء).¹⁰⁵ Özellikle mimarî bağlamda kullanıldığında dört ya da üç direktten oluşan, birbirine çapraz şekilde yerleştirilmiş bir iskele veya düzenek anlamına gelmekte ve üzerine genellikle ev eşyalarından bazı unsurların yerleştirildiği bilinmektedir.¹⁰⁶ 'Sehve' terimi; iki ev arasında yer alan bir bölüm veya mahzen, kimi zaman ekmek fırını ya da tandır anlamlarında da kullanılmaktadır. Ayrıca, balkon, geniş pencere ya da ışıklık gibi yapısal unsurları ifade etmek

⁹⁸ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 109.

⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır eş-Şâfiî ez-Zerkeşî, *Îlâmu's-sâcid bi ahkâmi'l-mesâcid*, nşr. Ebu'l-Vefâ Mustafâ el-Merâgî, 1416, 224; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/109.

¹⁰⁰ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 109; Buhârî, *es-Sahîh*, 1/108.

¹⁰¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*; 2/161.

¹⁰² Taşkendî, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/8/4.

¹⁰³ Zehrânî, *el-Hücretu's-Şerîfe*, 275.

¹⁰⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), 194, 195; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/407.

¹⁰⁵ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 6/195.

¹⁰⁶ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-nyn*, 4/72.

için de kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, iki avlu (dâr) arasındaki küçük pencere veya delik anlamına gelen 'el-kuvve' (الْكُوَّة) terimiyle eş anlamlı biçimde de kullanılmaktadır.¹⁰⁷ 'Sehve', zeminden biraz yükseltilmiş, tavan seviyesine kadar uzanan, iç kısmında bir boşluk bulunan, ayrılmış bir alan anlamına gelir. Rivayetlerden, Hz. Âîşe'nin evinde 'sehve' denilen bir alanın yer aldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁸ Nitekim rivayetlerde zikredilen 'sehve'nin etrafına perde gerilmesi ve üzerine bir örtü konulması, bu terimin mimarî bir unsura işaret ettiğini göstermektedir. 'Sehve' evin içinde veya bitişiğinde, eşyaların konulduğu ve bazen perdeyle örtülen bir bölme niteliğindedir. Bazı rivayetlerde bu sehvenin evin bir köşesinde, iki duvar arasında yer aldığı; bazen küçük bir niş, raf ya da oda anlamında kullanıldığı ve genellikle eşyaların konulduğu bir bölüm olduğu belirtilmektedir. Evin duvarına oyulmuş bu girintiler, evin küçük olmasından dolayı eşyaları muhafaza etmek için pratik bir çözüm işlevi görürdü.¹⁰⁹ Mezkur rivayetler, sehvenin farklı amaçlarla kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerinin, Hz. Âîşe'nin evinde yer alan sehve içinde bulunduğu belirtilmektedir.¹¹⁰

Hz. Âîşe'nin evinin bölümlerinden bir diğeri ise 'meşrabe' ya da 'meşrube'dir. Halîl b. Ahmed (ö. 170/787), 'el-Meşrabe' (المَشْرَبَةُ) kelimesini oda yahut üst kat odası anlamında tanımlamış; halk dilinde ise bu terimin sofaya bitişik küçük oda için kullanıldığını belirtmiştir.¹¹¹ Kelime, kaynaklarda 'meşrabe' (المَشْرَبَةُ) ve 'meşrube' (المَشْرُوبَةُ) şeklinde iki farklı biçimde okunmuştur.¹¹² İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) tanımına göre, 'Meşrabe' ve 'Meşrube' kelimeleri sözlükte oda anlamına gelmekte olup özellikle "üst kat odası"nı ifade eder. Meşrabe tıpkı 'ğurfe' (الْغُرْفَةُ) yani oda gibi müstakîl bir isim olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte bazı dilciler, meşrabe kelimesinin odanın önünde yer alan suffa (الصُّفَّةُ), sofa veya çıkıntılı alan anlamında da kullanıldığını belirtmişlerdir. Çoğul biçimi olan meşârib (المَشَارِب) ise yüksek odalar anlamında kullanılan 'al-'alâlî' (الْعَلَالِي) manâsına da gelmektedir.¹¹³

Hadis rivayetlerinde, Hz. Peygamber'in bir süre hanımlarından ayrı kalmak üzere Hz. Âîşe'nin 'meşrube' adı verilen üst kat odasına çekildiği nakledilmektedir.¹¹⁴ Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadiste, "Resûlullah meşrubede yirmi dokuz gün kaldı"¹¹⁵ ifadesi yer almakta; böylece Hz. Âîşe'nin

¹⁰⁷ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 6/195.

¹⁰⁸ Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. 'Adil Muhammed, 'Ammâr Abbâs (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1436), 7/389; Nesâî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 7/57; Osman, *Beytü ümmehâtî'l-mü'minîn*, 154.

¹⁰⁹ Cemîl, *Büyûtu'n-Nebî*, 50-51.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/37; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/118.

¹¹¹ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 6/257.

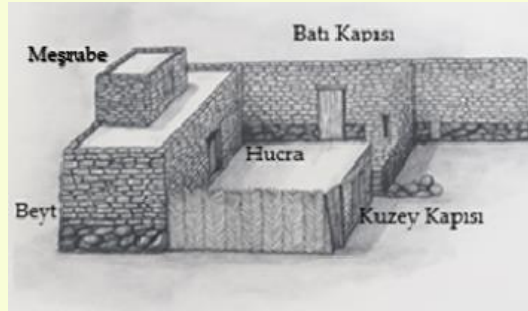
¹¹² Ebu'l-Kâsım İsmail b. Abbâd et-Tâlikânî es-Sâhib, *el-Muhîd fî'l-luğa*, nşr. Muhammed Hasen Âlu Yâsin (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1414), 7/327; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/491.

¹¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/490-493.

¹¹⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, 3/133; Muslim, *es-Sahîh*, 4/130; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 1/454; Nesâî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 11/171.

¹¹⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, 7/28.

evinde ‘meşrube’ adıyla bilinen bir üst kat odasının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ‘meşrube’ Hz. Âişe’nin evinin bağlı bir müstemilatına işaret etmektedir.¹¹⁶

Şekil 5: Hz. Âişe’nin evi (işlenerek)¹¹⁷

Rivayetler, ‘meşrube’nin Hz. Âişe’nin evinde bulunduğunu göstermektedir.¹¹⁸ Nitekim Şeseri, konuyla ilgili çalışmasında ‘meşrube’nin Hz. Âişe’nin evinin üst katında yer aldığını ve dışarıdan çıkılarak ulaşıldığını belirtmektedir. Bu görüşünü, Hz. Peygamber’in bir sakatlanma sonrası burada oturarak namaz kıldığını dair rivayet¹¹⁹ ile Hz. Peygamber’in hanımları arasındaki geçici ayrılığın bu mekânda gerçekleştiğini¹²⁰ bildiren nakille temellendirmektedir. Ayrıca ‘meşrube’nin bir kapısının ve anahtarının bulunduğunu da kaydetmektedir.¹²¹ Diğer taraftan dünya nimetlerine rağbet etmeyerek bir hayat süren Hz. Peygamber’in eşlerinin bazı maddî istekleri sebebiyle üzüldüğü ve bu nedenle îlâ yaparak onlardan bir ay (29 gün) süreyle uzak kaldığı bildirilmektedir.¹²² Hanımlarından ayrı kaldığı bu dönemde Hz. Ömer, Resûlullah’ı ziyaret etmiştir. Meşrubede Hz. Peygamber’in yanında gördüğü az sayıdaki eşyadan dolayı duygulanmıştır.¹²³ Bu rivayetler, meşrabenin Hz. Âişe’nin evinin bir bölümü olduğunu ve Hz. Peygamber’in özel hayatında önemli bir yere sahip bulunduğunu göstermektedir.

2. HZ. PEYGAMBER’İN HASTALIĞI, VEFATI VE DEFİN MEKÂNI OLARAK HZ. ÂİŞE’NİN EVİ

Hz. Âişe’nin evi, Hz. Peygamber’in hayatının son günlerinde ev sahipliği yapması bakımından özel bir önem taşımaktadır. Zira hem hastalığının seyri hem de vefatının gerçekleştiği mekân olması yönüyle bu evle ilgili bilgiler, siyer ve hadis kaynaklarında yer bulmaktadır.¹²⁴

2.1. Hz. Peygamber’in Hastalık Süreci

¹¹⁶ Şeseri, *Hucretü’n-Nebi*, 36; Cemîl, *Büyûtu’n-Nebî*, 45; Osman, *Beytü ümmehâtî’l-mü’minîn*, 121.

¹¹⁷ Cemîl, *Büyûtu’n-Nebî*, 111.

¹¹⁸ Buhârî, *el-Edebu’l-Mufred*, 341; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 1/54; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 2/177.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 1/451.

¹²⁰ Buhârî, *es-Sahîh*, 6/156.

¹²¹ Şeseri, *Hucretü’n-Nebi*, 32.

¹²² Buhârî, *es-Sahîh*, 7/32.

¹²³ Muslim, *es-Sahîh*, 4/124; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sunen*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru’t-Teşîl, 1435), 4/58; Cemîl, *Büyûtu’n-Nebî*, 46.

¹²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, 2/649; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/204; Buhârî, *es-Sahîh*, 3/158; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 300.

Hız. Peygamber'in hastalığının ilk günlerinde, rivayetlere göre Meymûne bint Hâris, Reyhane veya Zeyneb bint Cahş'ın evinde bulunduğu belirtilmektedir.¹²⁵ Hız. Peygamber, hastalığı ağırlaşınca evler arasında dolaşmanın kendisini yorduğunu belirterek Hız. Âişe'nin evinde kalmak için hanımlarından izin istemiştir. Onun bu talebi Hız. Fâtıma aracılığıyla iletilmiş ve kabul edilmiştir.¹²⁶ Hız. Peygamber, bu iznin akabinde Meymûne'nin evinden Hız. Âişe'nin evine geçmiş¹²⁷ ve hastalığının son günlerini burada geçirmiştir.¹²⁸

2. 2. Hız. Peygamber'in Vefatı

Hız. Âişe'nin evi, Resûlullah'ın vefatının ve defninin burada gerçekleşmesi bakımından özel bir öneme sahiptir. Rivayetlere göre hastalığı sırasında Hız. Peygamber, Hız. Fâtıma'yı çağırarak vefatını bildirmiş ve kendisini ilk takip edecek kişinin o olacağını söylemiştir.¹²⁹ Diğer taraftan Hız. Peygamber, hastalığı ağırlaşınca cemaatle namaz kıldıraramamış ve "Ebû Bekir'e söyleyin, halka namaz kıldırın" demiş; bunun üzerine Hız. Ebû Bekir imam olmuştur.¹³⁰ Resûlullah, vefat ettiği gün sabah namazı sırasında Hız. Âişe'nin odasının perdesini açarak cemaate bakmış, tebessüm etmiş ve namaza devam etmelerini işaret ettikten sonra tekrar odasına çekilmiştir. Aynı gün vefat etmiştir.¹³¹ Babasının son anlarında yanında bulunan Hız. Fâtıma'nın "Ah, babamın acısı!" sözüne, "Bugünden sonra baban için bir acı olmayacak" diye karşılık vermiş; vefatının ardından Hız. Fâtıma, "Ah, babam! Rabbinin davetine icabet etti; cennet onun mekânıdır" diyerek hüznü ve teslimiyetini ifade etmiştir.¹³² Hız. Âişe'nin evinde kalan Hız. Peygamber'in hastalığının, rivayetlere göre on ile on dört gün sürdüğü rivayet edilmektedir.¹³³ Resûlullah'ın vefat süreci Hız. Âişe tarafından şöyle anlatılmaktadır: "Nebî vefat ettiğinde, başı benim boynumun alt kısmı ile çenemin arasındaydı.¹³⁴ Allah Teâlâ, Resûlullah'ın ruhunu, göğsümle boğazımın arasındaki yerdeyken aldı ve onu evime defnettiler."¹³⁵ Farklı rivayetlerde de Hız. Peygamber'in son nefesini Hız. Âişe'nin evinde verdiği ve bu evin içinde defnedildiği belirtilmektedir.¹³⁶ Resûlullah'ın vefat anı Hız. Âişe tarafından özetle şöyle aktarılmaktadır:

¹²⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 8/129.

¹²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/162.

¹²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/204.

¹²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/643, 649; Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed es-Suheyli, *er-Ravd'ul-Unf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, nşr. 'Umar Abdusselâm es-Selâmî (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 1421), 7/568; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmîli et. Taberî, *Târîhu'l-umem ve'l-mulûk* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1407H), 3/188.

¹²⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, 5/21; Muslim, *es-Sahîh*, 6/301.

¹³⁰ Buhârî, *es-Sahîh*, 1/133; Muslim, *es-Sahîh*, 2/172, 173.

¹³¹ Buhârî, *es-Sahîh*, 1/151, 2/63, 6/12.

¹³² Buhârî, *es-Sahîh*, 6/15.

¹³³ Havârizmî, *İsâretu't-terğîb*, 319; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 8/128.

¹³⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, 6/12.

¹³⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, 11/102.

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/188; Buhârî, *es-Sahîh*, 6/10; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, *es-Sunen*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1435), 2/201.

“Allah’ın bana lütfettiği en büyük nimetlerden biri, Resûlullah’ın benim evimde, benim nöbet günümde ve benim göğsümle boğazım arasındaki yerde vefat etmiş olmasıdır... Onun önünde içinde su bulunan bir kap vardı. Elini suya daldırıyor, yüzünü meshediyordu ve ‘Lâ ilâhe illallah! Ölümün de kendine özgü zorlukları var!’ diyordu. Ardından elini semaya doğru kaldırdı ve “En Yüce Dosta” dedi, bu sözü tekrarlaya tekrarlaya ruhunu teslim etti ve eli yere düştü.”¹³⁷

Hiz. Peygamber, rivayetlere göre Hicret’in on birinci yılı Rebiülevvel ayının 12. gecesi veya 13. günü pazartesi sabahı (8 Haziran 632),¹³⁸ 63 yaşında vefat etmiş,¹³⁹ salı veya çarşamba gecesi defnedilmiştir.¹⁴⁰

2. 3. Gasil ve Tekfin Süreci

Resûlullah’ın yıkanma ve kefenlenme süreci de Hiz. Âişe’nin evinde tamamlanmıştır. Rivayete göre Hiz. Peygamber’in vefatı akabinde Hiz. Ebû Bekir, mescidin kapısına geldi ve Hiz. Âişe’nin evine girdi. Resûlullah evin bir köşesinde, üzeri örtülmüş olarak uzanıyordu. Hiz. Ebû Bekir yanına yaklaşarak yüzünü açtı, ona eğilip öptü ve şöyle dedi: “Anam babam sana feda olsun! Allah’ın senin hakkında takdir ettiği ölümü tattın. Artık bundan sonra sana asla bir ölüm dokunmayacaktır.” Daha sonra örtüyü yeniden yüzünün üzerine kapattı ve dışarı çıktı. Hiz. Ebû Bekir Allah’a hamd ve sena ettikten sonra şöyle konuştu: “Ey insanlar! Kim Muhammed’e ibadet ettiyse bilsin ki Muhammed vefat etmiştir. Kim Allah’a ibadet ettiyse bilsin ki Allah diridir, asla ölmez.”¹⁴¹ Akabinde Hiz. Ebû Bekir şu âyeti okudu: “Muhammed, ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse siz gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim geriye dönerse Allah’a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.”¹⁴² Rivayetlere göre insanlar, o güne kadar bu âyetin nazil olduğunu sanki bilmiyorlarmış gibiydiler. Ancak Hiz. Ebû Bekir âyeti okuyunca orada bulunan herkes âyeti tekrar etmeye başladı. Hiz. Ömer, o âna dair şöyle demiştir: “Allah’a yemin ederim ki, Ebû Bekir’in bu âyeti okuduğunu işittiğimde şaşkınlıktan dizlerimin bağı çözüldü, yere yığıldım ve artık ayakta duramaz oldum. O zaman Resûlullah’ın gerçekten vefat ettiğini idrak ettim.”¹⁴³

Daha sonra ashâb, Resûlullah’ı yıkama hususunda ihtilafa düştü ve Hiz. Âişe’ye “Vallahi, ne yapacağımızı bilmiyoruz. Resûlullah’ı ölülerimizi soyduğumuz gibi mi soyalım, yoksa elbiseleri üzerindeyken mi yıkayalım?” dediler. Hiz. Âişe, “Allah’ın Resûlünü elbiseleri üzerindeyken yıkayın.” diyerek yol gösterdi. Bunun üzerine yanına koştular ve Resûlullah’ı gömleği üzerinden yıkadılar.¹⁴⁴ Hiz. Âişe, Resûlullah’ın üç adet pamuklu saf beyaz giysi ile kefenlendiğini ve bu

¹³⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, 6/13.

¹³⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî*, 8/129; Mustafa Fayda, “Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/420.

¹³⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/161.

¹⁴⁰ Havârizmî, *İsâretu’t-Terğîb*, 319; İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, 2/663; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/265.

¹⁴¹ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, 2/655, 656.

¹⁴² Âl-i İmrân, 3/144.

¹⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, 2/656; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/232; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 1/28.

¹⁴⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/240; Muslim, *es-Sahîh*, 9/1545.

giysilerin hiçbirinde ne gömlek ne de sarık bulunduğunu belirtmektedir.¹⁴⁵ Hz. Ali ise Resûlullah'ı yıkadığını, onu gözlemlediğini ve herhangi bir eksiklik görmediğini belirtmiştir. Ona göre, Resûlullah hem hayatta hem de vefat ettiğinde güzel kokuyordu.¹⁴⁶

2. 4. Cenaze Namazı ve Defin

Ashâb, Hz. Peygamber'in vefatını müteakip onun cenaze namazının kılınıp kılınmayacağını Hz. Ebû Bekir'e sormuştur. Hz. Ebû Bekir namazın kılınacağını belirtmiş ve uygulama şeklini açıklamıştır. Buna göre, cemaat gruplar hâlinde girerek tekbir alacak, namaz kılacak ve dua ederek çıkacaktır. Akabinde başka bir grup aynı şekilde namaz kılacaktır. Bu düzen, tüm sahabenin Resûlullah'a dua edebilmesini sağlamak amacıyla tekrarlanmıştır.¹⁴⁷ Nitekim insanlar gruplar hâlinde evine girerek cenaze namazını fert fert kılmışlardır.¹⁴⁸ Bu durum, İbn Mâce'nin (ö. 273/887) aktardığı şu rivayette de özetlenmektedir:

"Salı günü, hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Hz. Peygamber kendi evinde yatağına konuldu. Ardından insanlar, O'na selam verip dua etmek için içeri alındılar; bu süreç tüm erkekler bitene kadar sürdü. Daha sonra kadınlar içeri alındı; onlar da bitince çocuklar alındı. Ancak Hz. Peygamber'in namazını bir imam kıldırmadı."¹⁴⁹

Bu süreçte sahâbeler arasında Resûlullah'ın defnedileceği yer konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ashabdan bazıları minberin yanını, bazıları Bakî Kabristanı'nı, diğerleri ise Hz. Peygamber'in yönelerek namaz kıldığı ağaç gövdesinin yanına defnedilmesini önermiştir.¹⁵⁰ Bu görüş ayrılığı üzerine Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'tan bizzat duyduğu şu sözü nakletmiştir: "Peygamberler ancak vefat ettikleri yere defnedilirler."¹⁵¹ Tirmizî'de (ö. 279/893) yer alan benzer bir rivayet şöyledir: "Allah, bir peygamberin ruhunu ancak defnedilmeyi arzu ettiği yerde alır. Onu yatağının bulunduğu yere defnedin."¹⁵² Bir diğer nakilde Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın şöyle dediğini duyduğunu ifade ederek "Hiçbir peygamber ölmez ki, öldüğü yere gömülmesin" demiştir. Bunun üzerine Resûlullah'ın vefat ettiği yatağı kaldırılmış, hemen bir kabir kazılmıştır.¹⁵³ Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin evinde bu kabre defnedilmiştir.¹⁵⁴ Nitekim, eve defnedilme uygulamasının İslâm öncesi Arap toplumunda bilinmesi¹⁵⁵ sebebiyle dönemin defin geleneklerine aykırı bir mahiyet arz etmediği düşünülebilir.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/245; Muslim, *es-Sahîh*, 3/116.

¹⁴⁶ Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 7/208.

¹⁴⁷ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Hurâsânî en-Nesâî, *el-Vefât* (nşr. Muhammed es-Sa'îd Zağlûl) (Kahire: Mektebetu't-Turâsî'l-İslâmî, ts.), 74.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/663.

¹⁴⁹ İbn Mâce, *es-Sunen*, 2/205.

¹⁵⁰ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1/574.

¹⁵¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*; 2/323.

¹⁵² Tirmizî, *Sunen*, 2/278.

¹⁵³ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1/573.

¹⁵⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, 11/102.

¹⁵⁵ Ali Hasan Câsim el-Cennâbî - Firdevs Yasin Humeyd Abdullah "İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir", çev. Mustafa İyidoğan, *Akademik Siyer Dergisi* 1 (01 Ocak 2020), 168.

İbn Hişâm'a göre Hz. Peygamber'in cenazesini kabre indirenler arasında Hz. Ali b. Ebî Tâlib, el-Fadl b. Abbâs, Kusem b. Abbâs ve Resûlullah'ın âzatlı kölesi Şukrân¹⁵⁶; İbn Sa'd'ın rivayetine göre, Hz. Peygamber'in defni sırasında Hz. Ali b. Ebî Tâlib, Abbâs, Fadl b. Abbâs, 'Akil b. Ebî Tâlib, Usâme b. Zeyd, Resûlullah'ın azatlıları Şâlih ve Şukrân ile Evs b. Havlî hazır bulunmuşlardır. Ayrıca bazı rivayetlerde Abdurrahmân b. 'Avf'ın da kabre girenler arasında bulunduğu nakledilmektedir.¹⁵⁷ Resûlullah'ın defni sırasında kabrine daha önce giydiği kırmızı bir kadife serilerek¹⁵⁸ üzerine kerpiç yerleştirilmiştir.¹⁵⁹

Hz. Peygamber'in defniyle birlikte Hz. Âişe'nin evi, bir mesken olmanın ötesine geçerek, 'Hücre-i saâdet', 'el-Hücretü's-şerîfe', 'el-Hücretü'l-mukaddese', 'el-Hücretü'l-muattara' ve 'Hücre-i münîfe'¹⁶⁰ gibi isimlerle anılacak bir ziyaretgâh hâline gelme sürecine girmiştir.

Resim 6: Resûlullah'ın Kabri¹⁶¹

3. RESÛLULLAH'IN VEFATINDAN HZ. ÂİŞE'NİN VEFATINA KADAR HZ. ÂİŞE'NİN EVİ (H. 11-58)

Hz. Âişe, eşi Resûlullah'ın vefatından (h. 11) sonra yaşamını aynı evde sürdürmüştür. Resûlullah'ın kabri, Hz. Âişe'nin evinde 'sehve' adı verilen ve yapının iç kısmında kalan bölümde yer almaktadır.¹⁶² Resûlullah vefat ettikten sonra Hulefâ-yi Râşidîn'in ilki Hz. Ebû Bekir; Müslümanların idaresini üstlenmiştir.¹⁶³ O, vefatından önce kızı Hz. Âişe'ye bir vasiyette bulunarak, kendisinin Resûlullah'ın yanına defnedilmesini istemiştir. Nitekim Hz. Ebû Bekir vefat edince (13/634) onun için Hz. Peygamber'in kabrine bitişik bir mezar kazıldı. Başı Resûlullah'ın omuz hizasına gelecek şekilde defnedilmiştir.¹⁶⁴ Hz. Ebû Bekir'in defniyle ilgili olarak şu rivayet dikkat çekicidir: Hz. Âişe, bir rüyasında odasında üç ay gördüğünü babası Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştır. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "Bu rüyayı nasıl yorumladın?" diye sormuş; Hz. Âişe ise, "Ben bunu Resûlullah'tan bir erkek çocukla tevîl ettim" cevabını vermiştir. Hz. Ebû Bekir, bu yoruma sükût

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/663.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/262, 263.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/260.

¹⁵⁹ Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 7/208.

¹⁶⁰ Küçükasçı, "İslâmın Üç Kutlu Şehri", 2/488.

¹⁶¹ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 110.

¹⁶² Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/118.

¹⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Omer b. Vâkîd el-Eslemî el-Vâkîdî, *er-Ridde me'n nebzetin min Futûhi'l-İrâk ve zikri'l-musennâ b. Hârîse eş-Şeybânî*, nşr. Yahyâ el-Cebbûrî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1410), 55.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/192.

etmiş ve Resûlullah'ın vefatına kadar bu konuda konuşmamıştır. Ancak, onun defninden sonra Hz. Ebû Bekir, kızının yanına gelerek "Ey Âîşe, senin gördüğün en hayırlı ay odana götürüldü" sözleriyle rüyayı yorumlamıştır.¹⁶⁵ Nitekim daha sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Âîşe'nin evine defnedilmiştir.

Hz. Ömer vefat etmeden önce Resûlullah'ın kabrinin yanına gömülmek için Hz. Âîşe'den izin istemiştir.¹⁶⁶ Nitekim 23/644 yılında vefat ettiğinde Resûlullah ile Ebû Bekir'in yanına defnedilmiştir.¹⁶⁷

Şekil 7: Resûlullah, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Kabirleri¹⁶⁸

Rivayetlerde, Resûlullah'ın, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerinin deve hörgücüne benzer şekilde¹⁶⁹ (مُسْتَمًا) olduğu belirtilmekte ve Resûlullah'ın kabrinin, yerinin bilinebilmesi için yerden bir karış yüksek yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca Resûlullah döneminde evinin etrafında herhangi bir duvar bulunmuyordu. Hz. Ömer, bir duvar yaptırmıştı ve bu duvar oldukça alçaktı.¹⁷⁰ Kaynaklarda kabirlerin, Hz. Âîşe'nin evi içerisinde yer aldığı hususu genel kabul görmekle birlikte¹⁷¹ bu kabirlerin ev içerisindeki tam konumları ve düzenleniş biçimleri hakkında farklı rivayetler ve detay farklılıkları bulunmaktadır. Bu konuda İbn Zebâle (ö. 199/814'ten sonra) beş,¹⁷² Semhûdî (ö. 911/1506) ise yedi farklı düzen rivayeti aktarmaktadır.¹⁷³ Ancak bunların en kabul görenine göre; üç mezardan Resûlullah'a ait olanı kible yönünün önünde olacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁷⁴ Söz konusu düzenlemeye göre Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın arkasına defnedilmiştir. Baş, Hz. Peygamber'in omuz hizasına, Hz. Ömer'in başı ise Ebû Bekir'in omuz hizasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir.¹⁷⁵

¹⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/256.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/314; Buhârî, *es-Sahîh*, 5/15; Belâzurî, *Ensâbu'l-Esrâf*, 5/415. Rivayetlere göre Hz. Ömer, oğlu Abdullah b. Ömer aracılığıyla Hz. Âîşe'ye, babasının arkadaşlarının yanında defnedilme arzusunu iletmıştır. Hz. Âîşe ise, kendi isteğinin aslında oraya defnedilmek olduğunu belirtmiş, ancak Abdullah b. Ömer'in babası adına ilettiği bu talebe de izin vermiştir.

¹⁶⁷ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/115, 116; Mustafa Fayda, "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/44.

¹⁶⁸ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 113.

¹⁶⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, 2/103.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/286.

¹⁷¹ Şeseri, *Hucretü'n-Nebi*, 78.

¹⁷² Muhammed b. el-Hasen İbn Zebâle, *Ahbârü'l-Medîne* (Medineti'l-Münevvere: Merkez Buhus ve Dirasat el-Medineti'l-Münevvere, 1423), 96-99.

¹⁷³ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/115-120.

¹⁷⁴ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/118.

¹⁷⁵ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/173; Şeseri, *Hucretü'n-Nebi*, 79.

Söz konusu dönemde Hz. Âişe'nin evi, Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu bölüm ile onun yaşam alanı olmak üzere arasında bir duvar olan iki kısımdan oluşmaktaydı.¹⁷⁶ Hz. Âişe bu evin hâlini şöyle anlatmaktadır:

“Ben, Resûlullah ile babamın bulunduğu evime girer ve elbiselerimi çıkarırdım ve derdim ki: Bunlar sadece kocam ve babamdır. Ancak Ömer de bu eve defnedilince, Allah'a yemin ederim ki, Ömer'den utanarak elbiselerimi sıkıca bağlamadan içeri girmezdim.”¹⁷⁷

Hz. Âişe, bu durumun, kabirlerin etrafına duvar örülene kadar devam ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁸ Rivayetlere göre Hz. Âişe, bazı kişilerin Hz. Peygamber'in kabrinden toprak alması üzerine, kabirlerin etrafına bir duvar örülmesini emretti. Duvarın içinde yer alan pencere (كوة) aracılığıyla toprak alınabiliyordu; ancak Hz. Âişe, daha sonra bu pencerenin de kapatılmasını emretti ve kapatıldı.¹⁷⁹

Diğer taraftan, Hz. Hasan (ö. 49/669) hastalandığında ve ölümünü sezmişti. O, Hz. Âişe'den, Resûlullah'ın yanına defnedilmek üzere izin isteyince Hz. Âişe kendisine: “Evet, sadece tek bir mezar yeri kaldı.” şeklinde cevap verdi. Bu haber, Emevîler ve Haşimoğulları arasında bir gerilime yol açtı. Emevîler, “Allah'a yemin ederiz ki, bu mezara hiçbir zaman gömülmeyecek.” diyerek karşı çıktılar. Bu durumu öğrenen Hz. Hasan, dedesinin yanına defnedilme talebinden vazgeçmiştir.¹⁸⁰ Belâzürî (ö. 279/893), Hz. Osman'ın defnedilmediği bir yere Hz. Hasan'ın defnedilmesine karşı çıkıldığını nakleder. Çünkü Hz. Osman'ın cenazesi Bakî Mezarlığı'na defnedilmişti. Bu nedenle, Hz. Hasan'ın Resûlullah'ın yanına gömülmesi engellenmeye çalışılmıştır. Nitekim iki grup silahlanarak toplandığında Hz. Âişe, silahları ve kalabalığı görünce bir çatışmanın büyümesinden ve kan dökülmesinden endişe ederek şöyle demiştir: “Ev benim evimdir; artık kimsenin defnedilmesine izin vermeyeceğim!” Böylece, Hz. Âişe'nin evindeki defin alanındaki kabir sayısı üçte kalmıştır.¹⁸¹

Konuyla ilgili araştırmada Hz. Âişe'nin vefat etmeden önce hastalandığı ve son zamanlarında hastalığının oldukça ağırlaştığı belirtilmektedir.¹⁸² Bu süreçte, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir ile birlikte kendi evine defnedilme arzusunun bulunduğu; ancak Hz. Ömer'in buraya defnedilmesine müsaade etmesi üzerine bu isteğinden vazgeçtiği ifade edilmektedir.¹⁸³ Bu hususta Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr'e şöyle vasiyet etmiştir: “Beni, Resûlullah ve Ebû Bekir'in yanına değil, beni

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/256.

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 9/897.

¹⁷⁸ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/111.

¹⁷⁹ Ebû 't-Tib Muhammed b. Ahmed b. 'Alî el-Fâsî, *Şifâu'l-ğarâm bi ahlâri'l-Beledi'l-Harâm* (Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, 1421), 2/454; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/111.

¹⁸⁰ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, 2/74.

¹⁸¹ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 3/61; 5/589.

¹⁸² Feyza Betül Köse, “Hz. Peygamber'in Aile Bireylerinin Cenaze Merâsimleri”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1 (01 Haziran 2018), 98.

¹⁸³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbü'rî el-Hâkim, *el-Mustedrek âle's-sahihayn*, nşr. Heyet (Dâru't-Tesîl, 1435), 7/22.

arkadaşlarımla birlikte Bakî' Mezarlığı'na defnet."¹⁸⁴ Nitekim, rivayete göre, Hz. Âişe h. 58 yılında, 17. Ramazan gecesi vitir namazından sonra vefat etmiş ve aynı gece Bakî' Mezarlığı'na¹⁸⁵ Abdullah b. Zübeyr tarafından defnedilmiştir.¹⁸⁶

Bu noktada, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kendi vefatına kadar ikamet ettiği evde Hz. Âişe'nin yürüttüğü ilmî faaliyetlere değinmek de yerinde olacaktır. Bu evde birçok sahâbî ve tâbiîn ilim tahsil etmiş, kendisinden hadis rivayet etmiş ve dinî meselelerde ona müracaat ederek fetva almışlardır.¹⁸⁷ Dolayısıyla bu ev kadın, erkek birçok kişi için bilgi almak ve sorularına yanıt bulmak amacıyla başvurulmuş bir öğrenim merkezi hâline gelmiştir. Sahâbîlerin bir kısmının vefatı ve diğerlerinin fetihler nedeniyle farklı bölgelere gitmesi sonucu Medine'de sahâbî sayısı azalmışken, Hz. Âişe'nin varlığı şehri ilmî açıdan canlı tutmuş ve Medine'nin bir ilim merkezi olma özelliğini sürdürmesini sağlamıştır.¹⁸⁸

4. HZ. ÂİŞE'NİN (Ö. 58/678) VEFATINDAN SONRA EVİN DURUMU

Yaklaşık elli yedi yıl evinde ikamet eden Hz. Âişe Emevîler döneminin (661-680) ilk halifesi Muâviye b. Ebî Süfyân (41/661-61/680) zamanında vefat etmiştir.¹⁸⁹ Bu dönemde Mescid-i Nebevî, cemaate dar gelmeye başlamıştı. Hz. Peygamber'in eşlerinin evleri de mescide dâhil değildi ancak kapıları mescide açılıyordu.¹⁹⁰ Rivayetlere göre Muâviye, bu dönemde Resûlullah'ın eşlerine ait evleri satın almaya başlamış ve böylece mescidin genişletilmesi sürecine zemin hazırlamıştır.¹⁹¹ Bu çerçevede, Hz. Âişe'nin evinin durumu hakkında iki farklı rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre, Muâviye, Hz. Âişe'nin evini seksen bin veya yüz seksen bin dirheme satın almış; kendisine hayatı boyunca kullanım hakkı tanımıştır. İkinci rivayete göre ise evi Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) satın almış ve beş deve yükü parayı göndermiştir.¹⁹² Rivayetlerde ayrıca, Abdullah b. Zübeyr'in, Hz. Peygamber'in evinin etrafına Hz. Ömer döneminde inşa edilen duvarı yeniden yaptırdığı ve yüksekliğini artırdığı da belirtilmektedir.¹⁹³

Hz. Âişe'nin vefatından sonra evi, Mescid-i Nebevî'ye dâhil edilinceye kadar kapalı tutulmuş ve üzerine ek bir duvar örülmüştür.¹⁹⁴ Zira Hz. Âişe hayattayken, Hz. Peygamber'in kabrine ancak onun izniyle girilebilmekte ve kabir üzerinde dinen yasaklanan herhangi bir davranışa kesinlikle

¹⁸⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, 2/103; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/121.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/75.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 9/243; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 10/90.

¹⁸⁷ Zehrânî, *Beytu Âişe*, 46.

¹⁸⁸ Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/205.

¹⁸⁹ Ebû Abdillâh ez-Zubeyr b. Bekkâr, *el-Muntehab min kitâbi ezvâci'n-Nebî* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1403H.), 38; el-Hâkim, *el-Mustedrek âle's-sahihayn*, 7/19.

¹⁹⁰ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/55; Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/456.

¹⁹¹ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/55.

¹⁹² Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. 'Alî İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ bi tarîfi fedâ'ili'l-Mustafâ* (Dâru'l-Marîfe, ts.), 189.

¹⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/286.

¹⁹⁴ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 115.

müsaade etmezdi. Bu tedbirlerin sebebi ise Resûlullah'ın kabrinin putlaştırılmasını engellemek ve diğer peygamberlerin kabirlerinde görülen benzer nitelikteki uygulamalara fırsat vermemektir.¹⁹⁵

Velid b. Abdilmelik (ö. 96/715) halifeliği (86-96/ 705-714) sırasında Ömer b. Abdilaziz'i (ö. 101/720) Medine'ye görevlendirerek mescidin genişletilmesini ve çevresindeki doğu, batı ve Şam yönlerindeki evlerin satın alınmasını emretmiştir.¹⁹⁶ Halife Velid, Ömer b. Abdilaziz'den, Hz. Peygamber döneminden kaldığı için yıkılmasına müsaade edilmeyen Hz. Peygamber'in eşlerinin evleri ile çevredeki evleri istimlak ederek mescide dâhil etmesini ve kible tarafını da imkân ölçüsünde ileriye doğru genişletmesini istemiştir.¹⁹⁷ Bu emir doğrultusunda, Hz. Peygamber'in eşlerinin evleri yıkılarak Mescid-i Nebevî'ye dâhil edilmiştir.¹⁹⁸

Rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in eşlerinin odalarının Mescid-i Nebevî'ye dâhil edilmek üzere yıkılması sırasında halk büyük bir üzüntü yaşamıştır. Bu esnada Sa'id b. el-Müseyyeb'in, "Allah'a yemin ederim, keşke bu odalar olduğu gibi bırakılmış olsaydı. Böylece Medine halkının yeni nesilleri için ibret örneği oluşturulurdu" dediği aktarılmaktadır. Velid b. Abdilmelik'in emri okunurken, orada bulunanların daha önce hiç görmedikleri kadar çok ağladıkları gözlemlenmiştir.¹⁹⁹ Hicret'in 88. yılında bu inşaat çalışması kapsamında, üç husus yerine getirilmiştir:

1- Mescid-i Nebevî doğu, batı ve kuzey yönlerinden genişletilerek içerisine Hz. Peygamber'in hanımlarının odaları dâhil edilmiştir.

2- Hz. Âişe'nin evinin kerpiç duvarları yıkılarak yapı güney cephesi 4,90 m, kuzey cephesi 5,24 m, doğu ve batı cepheleri her biri 3,50 m, yüksekliği 6,13 m olarak siyah taşlarla yeniden inşa edilmiştir. Doğu duvarının kalınlığı 0,63 m, diğer duvarların kalınlığı ise 0,73 m'dir. Çatı ise tahtadan yapılmıştır. Bu inşada kapı veya pencere yapılmamış ve böylece bir kimsenin Hz. Peygamber ile iki sahâbenin kabrine ulaşması engellenmiştir.²⁰⁰ Nitekim Semhûdî, odanın hiç kapısı olmadığını ve kapı yapılabilecek belirli bir yerinin bulunmadığını kaydetmiştir.²⁰¹

3- Kabirlerin etrafını çevreleyen duvarların etrafına arka tarafı üçgen biçiminde²⁰² siyah taşlarla inşa edilmiş üzerinde kapı veya pencere bulunmayan beş kenarlı bir duvar yapılmıştır. Böylece bu mekânın içinde ve ona yönelerek namaz kılınmaması sağlanmıştır.²⁰³ Bu inşaat sırasında alanın kuzey kısmı, Hz. Fâtıma'nın evini de içine

¹⁹⁵ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalim el-Harrânî İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd, 1416), 328.

¹⁹⁶ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/91.

¹⁹⁷ Küçükbaşçı, "İslâm'ın Üç Kutlu Şehri", 2/490.

¹⁹⁸ İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ bi Ta rîfi fedâili'l-Mustafâ*, 190.

¹⁹⁹ İbnu'l-Cevzî, *el-Vefâ bi ta rîfi fedâili'l-Mustafâ*, 190; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/92.

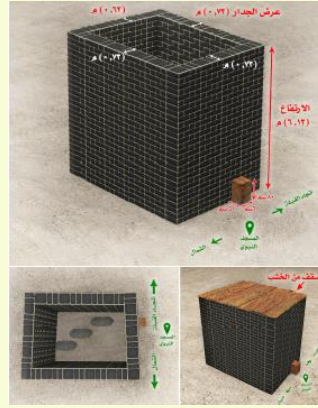
²⁰⁰ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 116.

²⁰¹ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/126.

²⁰² Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/111.

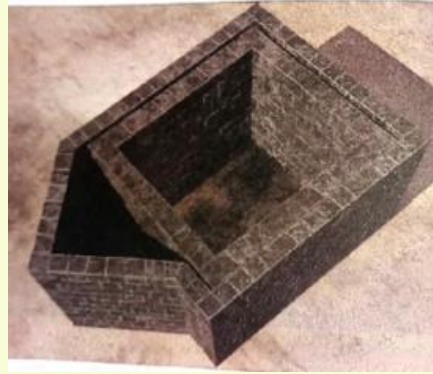
²⁰³ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 118.

alacak şekilde genişletilmiş ve duvarların bu şekilde örülmesiyle hücre beşgen bir form kazanmıştır.²⁰⁴

Şekil 8: Velid Döneminde Hz. Âişe'nin Evi²⁰⁵

Binanın beşgen biçiminde inşa edilmesinin sebebi, bu mekânın bir tür tapınak niteliği kazanmasının önüne geçmektir. Zira Hz. Peygamber, Yahudi ve Hristiyanların peygamberlerinin kabirlerini birer tapınak hâline getirmelerini yererek²⁰⁶ kendi kabrinin de benzer şekilde bir tapınağa dönüşmesini istememiştir.²⁰⁷

Şekil 9: Kabirlerin Etrafı²⁰⁸

Yukarıda resmedilen beşgen duvarın güney cephesi 7,80 m, batı cephesi 7,75 m olup doğuya doğru 1,15 m uzunluğunda yönelmektedir. Kuzeybatı üçgeninin uzunluğu 5,77 m, kuzeydoğu üçgeninin uzunluğu 6,44 m ve doğu cephesi 5,77 m'dir.²⁰⁹ Böylece Halife Velid b. Abdilmelik'in emriyle Medine Valisi Ömer b. Abdilaziz tarafından başlatılan Emevî imar çalışmaları kapsamında, Hz. Âişe'nin evinde bulunan Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirleri korunmuş; mescitteki kişilerin doğrudan kabrine yönelmesi ve çatısından tırmanarak üzerinden geçmesi

²⁰⁴ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/125; Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/457.

²⁰⁵ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 117.

²⁰⁶ Buhârî, *es-Sahîh*, 1/93; Muslim, *es-Sahîh*, 2/264.

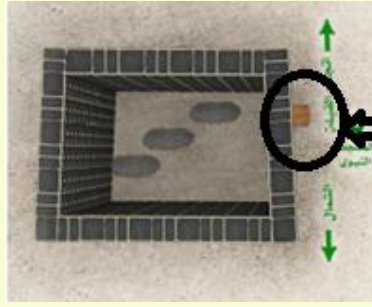
²⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 7/173; Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 4/101.

²⁰⁸ Zehrânî, *el-Hücretu's-şerîfe*, 501.

²⁰⁹ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 118.

engellenmiştir. Böylece Mescid-i Nebevî'nin doğuya doğru genişletilmesi çalışmaları tamamlanmıştır.²¹⁰

Kaynaklarda, Hücretü'ş-şerife'nin yanındaki bir sandukadan bahsedilmektedir.²¹¹ Hz. Peygamber'in başının yönünü işaret eden gümüş kaplamalı bu sandukanın ölçüleri: uzunluğu 0,60 m, genişliği 0,50 m ve yüksekliği 0,80 m'dir.²¹² Kabrin bulunduğu alanın duvarına bitişik olan sütunun dibinde, batı cephesinin son kısmında ve kible yönüne bakan tarafta, Serîr Sütunu ile Tevbe Sütunu'nun bulunduğu hat üzerinde yer almaktadır.²¹³ Bu sandukanın içerisinde Emevî valisi Haccâc b. Yûsuf'un (ö. 95/714) Medine'ye gönderdiği bir Kur'ân nüshası muhafaza edilmiştir. Sanduka her hafta perşembe ve cuma günleri açılır, sabah namazından sonra bu mushaftan tilavet edilirdi.²¹⁴ Bu Kur'ân nüshası, daha sonra minberin sağındaki sütunun yanına konuldu.²¹⁵ Mühallaka Sütunu'nun sağ tarafında muhafaza edildiği için²¹⁶ buradaki sütuna "Mushaf Sütunu" da denilmiştir.²¹⁷ Bu sandukanın ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, onu ilk zikreden İbn Cübeyr (ö. 614/1217) olduğu anlaşılmaktadır.²¹⁸ Nitekim İbn Cübeyr, h.580 yılında gerçekleşen ilk yangından önce kaleme aldığı seyahatnamesinde, sandukanın Hz. Peygamber'in başının hizasında bulunduğunu ifade etmektedir.²¹⁹

Şekil 10: Sandukanın yeri (İşlenerek)²²⁰

İbn Cübeyr, buranın beş köşeli ve beş cepheli bir yapıya sahip olduğunu, tasvir edilmesi güç derecede garip bir biçimde inşa edildiğini ve dört cephesinin kible yönünden ustalıkla saptırıldığını belirtmektedir.²²¹ Bu sanduka, hem Hz. Peygamber'in kabir işareti hem de Kur'ân-ı Kerîm'i

²¹⁰ Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/46.

²¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahmûd İbnu'n-Neccâr, *ed-Durretu's-semîne fî ahbâri'l-Medîne*, nşr. Salâhu'd-Dîn b. Abbâs Şâkir (Medine: Merkezu'l-Buhûs, ts.), 337; Fâsî, *Şifâu'l-ğarâm*, 2/439; Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 1/281, 2/199.

²¹² Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 117.

²¹³ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/149.

²¹⁴ İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medîne*, 124.

²¹⁵ Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/36.

²¹⁶ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/34.

²¹⁷ Hâmid, *Mealimü'l-Mescidi'n-Nebevî*, 83; Taşkendi, *Hücretü'n-Nebevî*, 82; Küçükasçı, "İslâm'ın Üç Kutlu Şehri", 2/487.

²¹⁸ Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cubeyr, *Rihletu İbn Cubeyr* (Beyrut: Dâru Beyrût, ts.), 169.

²¹⁹ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/149.

²²⁰ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 117.

²²¹ Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cubeyr, *Rihletu İbn Cubeyr* (Beyrut: Dâru Beyrût, ts.), 168, 169.

muhafaza etme işlevi görmekle birlikte, bu muhafaza geleneği, Fâtımî, Eyyûbî, Memlûk ve Osmanlı dönemlerinde de sürdürülmüştür.²²²

Abbâsîler döneminde (132-656/750-1258) Hücre-i Saadet'te yapılan mimarî işlemler genel olarak tadilat ve tezyinat niteliğindedir. Nitekim Halife Mütevekkil döneminde (232-247/846-861) kabir duvarlarının alt kısmına mermer süpürgelik yapılarak zemin mermerle kaplanmıştır. Ayrıca zaman zaman meydana gelen küçük hasarların onarımları yapılmıştır.²²³ Halife Hârûn Reşîd döneminde (170-193/786-809) Mescid-i Nebavî'nin Hücre-i Saadet'e rastlayan tavanı yenilenmiştir.²²⁴ Halife Mütevekkil (232-247/847-861) Hücre-i Şerife'nin çevresinin mermerle kaplanmasını emretmiştir. Bu kaplama, Muktefi li-Emrillâh (530-555/1136-1160) döneminde 548/1153-1154 yılına dek muhafaza edilmiştir. Aynı yıl, Zengîler'in ünlü veziri Cemâleddin Muhammed b. Ali el-İsfahânî, Hücre-i Şerife'nin mermer kaplamasını yenileyerek mermerlerin yüksekliğini artırmıştır. Ayrıca Hücre-i Şerife'nin etrafına ahşap bir kafes yerleştirmiştir. Bu ahşap parçaların üzerine, son derece zarif bir işçilikle İhlâs Sûresi'ni yazdırmıştır.²²⁵

Halife Müstazî bi-Emrillâh (566-575/1170-1180) döneminde Hücre-i Şerife için örtü ve perdeler hazırlanmıştır. Sarı ve kırmızı ipekten yapılmış, işlemeli desen ve motiflerle süslenmiş beyaz bir ipek perdenin²²⁶ etrafı kırmızı bir ipek şeritle sardırılmış ve üzerine Yâsîn Sûresi'nin tamamı yazılmıştır. Bu perdenin oldukça yüksek bir maliyetle yaptırıldığı belirtilmiştir. Halifenin izniyle örtü Hücre-i Şerife'ye asılmış ve yaklaşık iki yıl boyunca bu şekilde kalmıştır. Daha sonra halife tarafından, İbrişimden mamul yeni bir örtü gönderilmiştir. Bu örtüde madalyonların etrafında "Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali" isimleri, bordür kısmında ise "Halife el-Müstazî bi-Emrillâh"ın ismi işlenmiştir. Bunun üzerine önceki örtü kaldırılarak Kûfe'deki Hz. Ali türbesine gönderilmiş, yerine bu yeni örtü yerleştirilmiştir.²²⁷ Halife en-Nâsır li-Dînillâh (575-622/1180-1225) hilafeti devraldığında, başka bir siyah ipek perde hazırlanmış; üzeri beyaz ipekle işlenmiş ve önceki perdelerin üzerine asılmıştır.²²⁸ Daha sonra halifenin annesi Cehme Hanım, hacdan sonra Irak'a döndüğünde siyah ipekten yeni bir perde yaptırmış ve göndermiştir. Bu perde de diğer perdelerin üzerine yerleştirilmiştir. Durretu's-Semîne'nin müellifi İbn-i Neccâr (ö. 613/1216) üst üste asılı üç perdenin olduğunu, odanın üzerinde çadır biçiminde mumlu bir örtü bulunduğunu ve onun üzerinde de mescidin çatısının yer aldığını gördüğünü belirtmektedir.²²⁹ Ayrıca mescidin, kible ile Hücre-i Şerife arasındaki tavanında, ziyaretçilerin baş hizasında kırk dört adet büyük ve küçük gümüş kandil asılı olduğu nakledilmektedir. Bunlardan ikisi cam, biri altın, bir diğeri ise gümüş

²²² Taşkendi, "el-Hücre-i Nebaviyye-i Şerife, İmarat", 8/37.

²²³ Taşkendi, "el-Hücre-i Nebaviyye-i Şerife, İmarat", 8/46.

²²⁴ Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/457.

²²⁵ İbnü'n-Neccâr, *Durretu's-semîne*, 473; Taşkendi, "el-Hücre-i Nebaviyye-i Şerife, İmarat", 8/46.

²²⁶ Muhammed Abdülsettar, "el-Hücre-i Nebaviyye-i Şerife, Kısve", *Mevsuatu Mekketi'l-Mükerreme ve'l-Medîneti'l-Münevver* = *Encyclopedia of Makkah al mukarramah and al-Madinah al-munawwarah* (London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2007), 8/56.

²²⁷ İbnü'n-Neccâr, *Durretu's-semîne*, 425.

²²⁸ Zehrânî, *el-Hücretu's-şerîfe*, 472.

²²⁹ İbnü'n-Neccâr, *Durretu's-semîne*, 150; Abdülsettar, "el-Hücre-i Nebaviyye-i Şerife, Kısve", 8/57.

kaplama altın şeklindeydi. Bu kandiller, dünyanın çeşitli bölgelerinden, krallar ve varlıklı kişiler tarafından gönderilmiştir.²³⁰

Müsta'sım-Billâh döneminde (640-656/1242-1258) Mescid-i Nebevî'de 1 Ramazan 654/22 Eylül 1256 tarihinde çıkan büyük yangın, Hücre-i Saadet'e de sıçrayarak örtülerin ve duvarlardaki ahşap parmaklıkların yanmasına yol açmıştır. Bu sebeple Müsta'sım-Billâh'tan (ö. 656/1258) yardım istenmiş halife, tamir için gerekli işçileri ve malzemeleri Irak hac kervanıyla Medine'ye göndermiştir.²³¹ Yangının yol açtığı tahribatı gidermek için onarım çalışmalarını başlatmıştır. Bu onarım faaliyetleri, Hz. Peygamber'in evinin güney ve doğu duvarlarından Cebrâil Kapısı'na kadar uzanan bölümü, ayrıca Ravza-i Mutahhara'yı ve minbere kadar olan kısmı kapsamıştır. Bu inşaatte işçiler kabirleri çeviren iç duvarda, kare biçimli bir tavan bulmuşlardır.²³² Bu dönemin inşaat sürecinde Hülâgû'nun (654-663/1256-1265) Bağdat'ı işgal ederek Abbâsî hanedanına son vermesi, bu faaliyetlerin yarım kalmasına yol açmıştır.²³³ Mescid-i Nebevî'nin harap ve adeta enkaz hâlindeki görünümünü kaldırma görevini ise, Hicaz'ın hâkimiyetini devralan Memlükler (648-923/1250-1517) üstlenmiştir.²³⁴

Memlük Sultanı Baybars (658-676/1260-1277), 667/1268-1269 yılında, Hücre'nin etrafına ahşaptan bir tırabzan (درابزين) yaptırmak üzere yapıyı elleriyle ölçmüş, iplerle sınırlarını belirlemiştir. Bu ölçülerde yaptırdığı tırabzanı 668/1269-1270 yılında yerine yerleştirmiştir. Bu tırabzanın güney, doğu ve batı yönlerine açılan üç kapısı olduğu belirtilmiştir. Tırabzan, Hücre'ye bitişik sütunlar arasına, kuzey yönü hariç yerleştirilmiştir.²³⁵ Böylece, ilk defa yaptırılan ve "Maksura-i Nebevî" olarak adlandırılan bu ahşap muhafaza²³⁶ "Hücre-i Şerife" olarak anılmaya başlanmıştır.²³⁷ Hücre-i Şerife üzerindeki ilk kubbe, 678/1279 yılında²³⁸ Sultan Seyfeddin Kalavun (678-689/1279-1290) tarafından inşa edilmiştir.²³⁹ Semhûdî, bu kubbenin tabanının kare, tepe kısmının ise sekizgen biçiminde inşa edildiğini nakletmektedir. Kubbenin köşelerinde yer alan sütunların üzerine ahşap kirişler dikilmiş; bu kirişlere tahta kalaslar çivilenmiş ve üstleri kurşun levhalarla kaplanmıştır.²⁴⁰

Sultan Zeynüddîn Ketboğa (693-695/1294-1296), Baybars'ın yaptırdığı yaklaşık iki insan boyu yüksekliğindeki tırabzanın üzerine 694/1294-1295 yılında tüm çevresini kuşatan parmaklık (شباك دائرا) eklemiş bu unsuru yükselterek Hücre-i Şerife'nin tavanına kadar ulaştırmıştır.²⁴¹

²³⁰ İbnu'n-Neccâr, *Durretu's-semîne*, 426.

²³¹ Havârizmî, *İsâretu't-terğîb*, 377; Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/47.

²³² Taşkendi, "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, İmarat", 8/47.

²³³ Hacı Ahmet Özdemir, "Müsta'sım-Billâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/127.

²³⁴ Küçükbaşçı, "İslâm'ın Üç Kutlu Şehri", 2/494.

²³⁵ Muhammed b. Ahmed es-Sa'dî el-Medenî el-Matarî, *et-Ta'rîf bi-mâ ânestu'l-hicre min me'âlimi dâri'l-hicre*, nşr.

Suleymân er-Ruhaylî (Riyad: Dâru'l-Melik Abdul'azîz, 2005), 111.

²³⁶ Taşkendi, *el-Hücretü'n-Nebeviyye-i Şerife*, 106.

²³⁷ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/160.

²³⁸ Zehrânî, *el-Hücretu's-şerife*, 473.

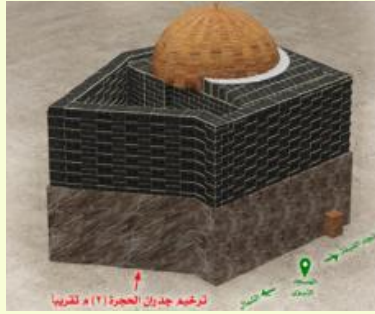
²³⁹ Matarî, *et-Ta'rîf*, 108.

²⁴⁰ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/157.

²⁴¹ Matarî, *et-Ta'rîf*, 112.

Muhammed b. Kalavun'un hükümdarlığı sırasında, 760/1360-yılında İslâm hazinesinden Mısır'da bir köy satın alınarak bu yerin gelirleri Hücre-i Şerîfe'nin örtüsü ile minber örtüsünün masraflarına vakfedilmiştir. Minber örtüsü dışında, söz konusu örtüler siyah ipek üzerine beyaz ipek işlemeli olarak yapılmıştır.²⁴²

Melikü'l-Eşref Kayıtbay (873-901/1468-1496) döneminde, Mescid-i Nebevî'de çıkan yangında Hücre-i saâdet'i örten iç kubbe hariç, iki tavan ile minber ve maksûre tamamen yanmış, sütunların büyük bölümü de zarar görmüştür.²⁴³ Yaklaşık iki yıl süren bir yıkım ve yeniden inşa faaliyeti ile mescid, Memlûk sanatının özellikleriyle tezyin edilerek bütünüyle yenilenmiştir.²⁴⁴ Bu inşaatta Sultan Kayıtbay, mescidin iç kısmının ve Hücre-i saâdet'i çevreleyen beşgen duvarın bir bölümünün yeniden inşasını emretmiştir. 886/1481 yılında çıkan ikinci yangından sonra ise odanın yüksekliğini yaklaşık 3 metreye çıkarmış ve çevresindeki mermerleri de yenilemiş²⁴⁵ ayrıca küçük bir ahşap kubbe inşa edilmiştir. Kubbe siyah taşlarla güçlendirilmiş ve beyaz taşlarla tamamlanmıştır. Kubbe duvarının yüksekliği 2,26 m, toplam duvar yüksekliği ise 8,39 m'dir.²⁴⁶

Şekil 11: Kubbe²⁴⁷

Semhûdî, bu inşa ve tamir süreçlerini yerinde müşâhede etmiş,²⁴⁸ Medine halkından Hücre'ye girenler kabirleri görme imkânı bulmuştur.²⁴⁹ Kayıtbay'dan sonra Hücre-i saâdet'in temel yapısında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.²⁵⁰

Osmanlı döneminde, Yavuz Sultan Selim (918-926/1512-1520) ile başlayan süreçte "hâdimü'l-Harameyn" (Mekke ve Medine'nin hizmetkârı) unvanını taşıyan sultanlar, Mescid-i Nebevî ile Hücre-i saâdet'in bakım ve muhafazasına özel ihtimam göstermiştir.²⁵¹ Kanûnî Sultan Süleyman (926-974/1520-1566), Hücre-i saâdet'in tamire ihtiyaç duyduğu haberinin kendisine ulaşması

²⁴² Ebû Muhammed Ebû Bekir b. el-Huseyn el-Kureşî el-Merâğî, *Tahkîku'n-nusre bi telhîsi meâlimi dâiri'l-hicre*, nşr. Abdullâh b. Abdilhalîm 'Useylân, 1422, 104.

²⁴³ Küçükasıcı, "İslâm'ın Üç Kutlu Şehri", 2/495.

²⁴⁴ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/177; Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 123-125; İsmail Yiğit, "Kayıtbay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/81.

²⁴⁵ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 128.

²⁴⁶ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 128; Küçükasıcı, "İslâm'ın Üç Kutlu Şehri", 2/494.

²⁴⁷ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 129.

²⁴⁸ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/164.

²⁴⁹ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ*, 2/169.

²⁵⁰ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 132.

²⁵¹ Hulusi Yavuz, "Hâdimü'l-Harameyn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/26.

üzerine yeterli miktarda mali kaynak ile gerekli inşaat malzemelerini temin ederek mühendis ve ustaları Medine-i Münevvere'ye göndermiştir.²⁵² 941/1534'de gerçekleştirilen bu tamiratta Hücre-i saâdet'in duvarlarının üst kısımları yenilenmiştir.²⁵³ Duvarlar arasına ve Ravza-i mutahhara içerisine destekleyici sütunlar yerleştirilmiştir. Zemin ve duvarlarda da döşeme ve kaplama yapılmıştır. Kubbe yenilenmiş, üzeri kurşunla kaplanmıştır. Ayrıca üzerine som altından imal edilmiş bir âlem yerleştirilmiştir.²⁵⁴

Hücre-i saâdet bünyesinde I. Ahmed (1012-1026/1603-1617), II. Mustafa (1106-1115/1695-1703) ve III. Ahmed (1115-1143/1703-1730) dönemlerinde çeşitli tadilatlar gerçekleştirilmiştir. II. Mahmud (1223-1255/1808-1839) zamanında tavanda bazı çatlakların ortaya çıkması üzerine, Sultan Kayıtbay tarafından yaptırılan "Kubbetü'l-hücre" veya "Kubbetü'n-nûr" ismiyle anılan kubbe yıktırılarak yerine 1228/1813 yılında taş bir kubbe yaptırılmış,²⁵⁵ restorasyon isteyen Hücre-i saâdet'in dış duvarı en güzel Osmanlı çinileriyle kaplanmıştır.²⁵⁶ Mavi renkli kubbe (Kubbe-i Zerkâ)²⁵⁷ 1255/1818 yılında yeşile boyanarak "Yeşil Kubbe" (Kubbe-i Hadrâ) olarak adlandırılmıştır.²⁵⁸ Hücre-i saâdet, Sultan Abdülmecid (1255-1277/1839-1861) döneminde de tamirat geçirmiştir. "Kubbetü'l-Hadrâ", Sultan II. Abdülhamid (1293-1327/1876-1909) zamanında ve Suudi idaresinde²⁵⁹ gerçekleştirilen onarımlarla günümüze ulaşmıştır.²⁶⁰

SONUÇ

Hiz. Âişe'nin evi, Mescid-i Nebvî'ye bitişik sade bir mesken olarak inşa edilmiştir. Çeşitli İslâm devletleri dönemlerinde varlığını muhafaza ederek günümüze intikal eden bu mekân dinî, tarihî, mimarî ve siyasî bakımdan önemli bir yere sahiptir.

Hiz. Âişe, bu evde Hiz. Peygamber ile yaklaşık dokuz yıl birlikte yaşamıştır. Hiz. Peygamber'in vefatından sonra da onun kabriyle bitişik olan bu mekânda kırk yedi yıldan fazla ikamet etmiştir. Hiz. Peygamber'in, vefatından sonra kendisinin ziyaret edilmesinin sağlığındaki ziyaret gibi olacağını beyan etmesi ile burası İslâm dünyasının en önemli ziyaretgâhlarından biri hâline getirmiştir. Bununla birlikte, Hiz. Âişe'nin Hiz. Peygamber'in vefatından sonra kabir alanının yanında ikametini sürdürmesi ile söz konusu mekânın korunması ve kutsallaştırılarak bir tapınağa dönüşmesinin önlenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Sonraki süreçte, Hiz. Ebû Bekir vasiyeti gereği, Hiz. Ömer ise Hiz. Âişe'den aldığı izinle Hiz. Âişe'nin evinde Hiz. Peygamber'in medfun bulunduğu kabir alanına defnedilmiştir. Bu definlerden sonra da Hiz. Âişe, kabirlerin hemen yanı başında ikamet etmeyi ve söz konusu alan üzerindeki kontrolünü sürdürmüştür. Resûlullah'ın torunu Hiz. Hasan'ın buraya defnedilme arzusu, Hiz. Âişe tarafından başlangıçta olumlu karşılanmışsa da daha sonra uygun görülmemiştir. Bu minvalde Hiz.

²⁵² Küçükköy, *Peygamber Şehri*, 249.

²⁵³ Yılmaz Can, *İslâm'ın Kutsal Mabetleri: Kâbe, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî* (Samsun: 1999), 98.

²⁵⁴ İrfan Küçükköy, *Peygamber Şehri Medine-i Münevvere* (Ankara, 2013), 249.

²⁵⁵ Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/358.

²⁵⁶ Küçükaşçı, "Sahibü'l-Mirac'ın Kabri", 2/496.

²⁵⁷ Qâsim, *al-Madînah al-Munawwarah*, 143-144.

²⁵⁸ Can, *İslâm'ın Kutsal Mabetleri*, 99.

²⁵⁹ Küçükköy, *Peygamber Şehri*, 249.

²⁶⁰ Önkâl, "Hücre-i saâdet", 18/358.

Âişe'nin "Ev benim evimdir ve kimsenin burada defnedilmesine izin vermeyeceğim" şeklindeki ifadesi dönemin siyasî ve toplumsal hassasiyetleri çerçevesinde toplumsal barış ve güvenliği koruma konusundaki duyarlılığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte bu tavır kendi mülkü üzerindeki tasarruf hakkını ve bu konudaki kararlılığını da yansıtmaktadır.

Hz. Âişe'nin evi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilim taliplerinin, fetva danışanların ve hadis rivayet edenlerin önemli bir müracaat merkezi hâline gelmiştir. Zira söz söyleme gücüyle etkili ve yön verici bir kişi olan Hz. Âişe, dinî, siyasî ve toplumsal meselelerde görüş bildirmekten çekinmemiş gerektiğinde halifelerle ve sahâbîlerle tartışmalar yapmıştır. Böylece, Hz. Âişe'nin evi, ilmî ve danışma faaliyetleri bakımından Resûlullah'tan sonra da Medine'nin bilgi merkezi olma niteliğini sürdürerek özellikle hadis ve fıkıh alanlarında Medine ekolünün teşekkülünde belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Hz. Âişe'nin vefatından sonra evi Velîd b. Abdilmelik'in halifeliği sırasında Ömer b. Abdilazîz tarafından yıkılarak Mescid-i Nebevî'ye dâhil edilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte yapının mesken niteliği geri planda kalmış ve Hz. Âişe'nin ikametgâhı tamamen ziyaretgâh hüviyeti kazanmıştır. Bu süreçte dikkat çeken husus, Hücre'nin duvarının, Kâbe'deki taşlara benzer siyah taşlarla yaklaşık 6,5 m yüksekliğinde yeniden inşa edilmiş olmasıdır. Ayrıca kabirleri çevreleyen duvarın etrafına, arka kısmı üçgen formda olacak şekilde siyah taşlarla, kapı ve pencere bulunmayan beşgen bir yapı inşa edilmiştir. Bu düzenleme ile hücrenin Kâbe'ye benzemesinin ve buraya yönelerek namaz kılınmasının önüne geçilmiştir. Aynı zamanda pencere veya kapı açılmayarak kabirlere doğrudan erişim engellenmiş ve mekânın bir tapınma alanına dönüşmesine imkân bırakılmamıştır. Dolayısıyla Hz. Âişe'nin ikametgâhının ziyaretgâha dönüşüm süreci Emevîler döneminde gerçekleşmiştir. Abbâsîler zamanında ise Hücre'de gerçekleştirilen mimarî işlemler büyük ölçüde tadilat ve tezyinat niteliğinde olup, zaman zaman meydana gelen küçük hasarların onarımları da bu kapsamda yapılmıştır. Memlükler döneminde ise bu yapıda hem tadilat hem de kısmi inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, el-Melik ez-Zâhir tarafından ahşap bir muhafaza yapılarak bu mekân "Maksura-i Nebevî" olarak adlandırılmıştır. Daha sonra bu Maksûra, "Hücre-i şerîfe" olarak anılmaya başlanmıştır.

Hücre'de yapısal değişimin dikkat çeken unsurlarından biri de yapının kubbesidir. Bu kubbe, Kayıtbay döneminde mavi renkte olması hasebiyle "Kubbe-i Zerkâ" olarak anılmış, Sultan II. Mahmud devrinde ise yeşile boyanarak "Kubbe-i Hadrâ" adını almıştır.

Netice itibariyle Hz. Âişe'nin evi, Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönem ile Hz. Âişe'nin sağlığında fiilî bir ikametgâh işlevi görmüştür. Hz. Âişe'nin vefatını müteakip süreçte ise mezkûr mekân, kutsiyet algısının etkisi, tarihî gelişmeler ve mimarî müdahaleler neticesinde tedricen "ikametgâh" olmaktan çıkarak "Hücre-i Şerîfe" ya da "Hücre-i Saâdet" kimliğiyle bir ziyaretgâha dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdülsettar, Muhammed. "el-Hücre-i Nebeviyye-i Şerife, Kisve". *Mevsuatu Mekketi'l-Mükerreme ve'l-Medineti'l-Münevvere = Encyclopedia of Makkah al mukarramah and al-Madinah al-munawwarah*. 8/56-58. London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2007.
- Ağırman, Mustafa. *H. Muhammed Devrinde Mescid ve Fonksiyonları*. İstanbul: Ravza Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Musned*. nşr. Heyet. 12 Cilt. Cem'iyyetu'l-Meknez, 1431.
- Apak, Âdem. "Hz. Âişe'nin Hayatı ve Şahsiyeti". *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, 13-19.
- Behrens, Marcel. "Ein garten des paradieses" die Prophetenmoschee von Medina. Würzburg: Ergon Verlag, 2007.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbu'l-eşrâf*. nşr. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn b. 'Alî el-Husrevcirdî. *es-Sunenu'l-kubrâ*. nşr. Abdullâh et-Turkî. 22 Cilt. Merkez Hecer, 1432.
- Bozkurt, Nebi. "Ravza-i mutahhara". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/475. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm. *el-Edebu'l-mufred*. nşr. 'İsâm Mûsâ Hâdî. Dâru's-Sâdık, el-Cubeyl, 1434 H.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl. *el-Câmi'u'l-musnedu's-sahîhu'l-muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422 H.
- Can, Yılmaz. *İslâm'ın Kutsal Mabetleri: Kâbe, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî*. Samsun, 1999.
- Cemîl, Muhammed b.Faris. *Büyûtü'n-Nebî (s.a.v.) ve hucurâtuhâ ve sıfatu mâîşetihî fihâ "Beytu Âişe enmûzecen"*. Riyad: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhus ve'd-Dirasatî'l-İslâmiyye [King Faisal Center for Research and Islamic Studies], 2010.
- Cennâbî, Ali Hasan Câsim - Abdullah, Firdevs Yasin Humeyd. "İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir". çev. Mustafa İyidoğan. *ASD: Akademik Siyer Dergisi* 1 (Ocak 2020), 155-173.
- Demircan, Adnan. "Dört Halife Döneminde Hz. Âişe'nin Siyasî Tutumu". *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, 63-76.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. 'Adil Muhammed, 'Ammâr 'Abbâs. 8 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1436.
- Erkocaaslan, Recep. *H. Aişenin Hayatı, Şahsiyeti ve Hz. Peygamber Sonrası İslâm Tarihindeki Rolü*. İstanbul: Beyan, 2. Basım, 2016.

- Erkocaaslan, Recep. "Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber ile Evliliği ve Evlilik Yaşı = Aisha's Marriage to the Prophet and Her Marriage Age". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research* 10/51 (2017), 1234-1247.
- Erul, Bünyamin. "Eleştiren ve Eleştirilen Bir Sahabî Olarak Hz. Aişe = Hz. Aisha as a Critical and Criticized Companions, Anemon". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2021), 53-62.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Tehzîbu'l-luğâ*. nşr. Muhammed 'Avd Mir'ab. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001.
- Fâsî, Ebû't-Tîb Muhammed b. Ahmed b. 'Alî. *Şifâu'l-ğarâm bi ahlâ'î'l-Beledi'l-Harâm*. 2 Cilt. Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1421.
- Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/406-421. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Hajjumrahplanner "القبر الرسول محمد (الحجرة الشريفة)" (Erişim 09.07.2025). <https://hajjumrahplanner.com/prophet-muhammad-grave/>
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbûrî. *el-Mustedrek âle's-Sahihayn*. nşr. Heyet. 8 Cilt. Dâru't-Te'sil, 1435.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmânel-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-ayn*. nşr. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî. I-VIII, Cilt. Beyrut, 1988.
- Hâmid, Hâlid Muhammed. *Meâlimü'l-Mescidi'n-Nebeviyyi's-şerif = The Prophet's Mosque*. Medine: Mektebetü Melik Fahd, 2. Basım, 1431.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî - 'Ahmed b. Hanbel 'Ahmed b. *ez-Züh'd*. Dâru İbn Receb, 2003.
- Harkûşî, Ebû Sa'd Abdulmelik b. Muhammed. *Şerefu'l-Mustafâ*. nşr. Ebû Âsım Nebîl. Mekke: Dâru'l-Beşâ'ir, 1424.
- Hasen el-Basrî, Ebû Sa'îd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî. *Fedâilu Mekke ve's-sekenü filhâ*. Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, ts.
- Al-Hathloul, A. Saleh. "Hz. Peygamber Döneminde Medine'nin Fizikî Gelişimi", çev. Feyza Betül Köse, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2 (01 Kasım 2015), 217-223.
- Havârizmî, Muhammed b. İshâk. *İsâretu't-terğîb ve't-teşvîk ilâ'l-mesâcidi's-selâse ve'l-Beyti'l-Atîk*. nşr. Mustafâ Muhammed ez-Zehebî. Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1418.

- İbn Cubeyr, Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cubeyr. *Rihletu İbn Cubeyr*. Beyrut: Dâru Beyrût, ts.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Alî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîh el-Buhârî*. nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379 H.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Himyerî. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. nşr. Mustafâ es-Sakkâ v.dğr. 2 Cilt. Mısır: Mektebetu Mustafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî. *es-Sîre (Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzî)*. nşr. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sunen*. nşr. Heyet. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1435.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, 1414 H.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî. *et-Tabakât*. nşr. 'Alî Muhammed 'Omer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1421.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer. *Târîhu'l-Medîne*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm el-Harrânî. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd, 1416.
- İbn Zebâle, Muhammed b. el-Hasen. *Kitâbu'l-Medîne ve ahhâruhâ (Ahhâru'l-Medîne)*. Medineti'l-Münevvere: Merkez Buhus ve Dirasat, 1424.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. 'Alî. *el-Vefâ bi tarîfi fedâ'ili'l-Mustafâ*. Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İbnu'n-Neccâr, Ebû Abdillâh Muhammed b. Mahmûd. *ed-Durretu's-semîne fî ahhâri'l-Medîne*. nşr. Salâhu'd-Dîn b. 'Abbâs Şâkir. Medine: Merkezu'l-Buhûs, ts.
- Kamacı, Fatimatüz Zehra. Hz. Peygamber'in Günlük Hayatı 2 : Mescid-i Nebevî. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2013.
- Kılıç, Ünal. "Hz. Peygamber'in Vefatıyla Sonuçlanan Hastalığı Sürecinde Hz. Aişe". *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, 43-62.
- Koçyiğit, Tahsin. *İslâm'ın İlk Yıllarında (h.1- 41/m.622-661) İskân*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2006.
- Köse, Feyza Betül. "Hz. Peygamber'in Aile Bireylerinin Cenaze Merâsimleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/1 (01 Haziran 2018): 93-115.
- Kur'ân-ı Kerîm, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Tarih boyunca Mescid-i Nebevî ve Sahibü'l-Mirac'ın Kabri". *Osmanlı Kültür Ortamında Miraç ve Yolculuk Durakları: Edebiyatta, Müzikte ve Resimli Elyazmalarında Miraç ve İslâm'ın Üç Kutlu Şehri*. ed. Ayşe Taşkent - Nicole Kançal Ferrari. 2/483-499. İstanbul: Dergah Yayınları, 2021.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. *Haremeyn: Cahiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar*. İstanbul: İSAR Vakfı, 2003.
- Küçükköy, İrfan. *Peygamber Şehri Medine-i Münevvere*. Ankara, 2. Basım, 2013.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Medenî. *el-Muvatta'* nşr. Muhammed Mustafâ el-'A'zamî. 8 Cilt. Ebû Dabî: Muessesetu Zâhid b. Sultân, 1425H.
- Matarî, Muhammed b. Ahmed es-Sa'dî el-Medenî. *et-Ta rîf bi-mâ ânestu'l-hicre min me âlimi dâri'l-hicre*. nşr. Suleymân er-Ruhaylî. Riyad: Dâru'l-Melik Abdul'azîz, 2005.
- Merâğî, Ebû Muhammed Ebû Bekir b. el-Huseyn el-Kureşî. *Tahkîku'n-nusre bi telhîsi me âlimi dâri'l-Hicre*. nşr. Abdullâh b. Abdulhalîm 'Useylân, 1422.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *el-Musnedu's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-âdl âni'l-âdl ilâ Resûlillâh*. nşr. Heyet. 7 Cilt. Kahire: Dâru't-Tesîl, 1435H.
- Nedvî, Seyyid Süleyman. *Siretü's-Seyyide Âişe Ümmü'l-mü'minin (r.a.)*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2003.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Hurâsânî. *el-Vefât (nşr. Muhammed es-Saîd Zağlûl)*. Kahire: Mektebetu't-Turâsî'l-İslâmî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Hurâsânî. *es-Sunenu'l-kubrâ*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Tesîl, 1433.
- Osman, Muhammed Abdü's-settâr. *el-Mescidü'n-Nebevî ve beytu Ümmehâti'l-mü'minîn*. Kuveyt: İdâratü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1435.
- Önkal, Ahmet. "Hücre-i saâdet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/456-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özdemir, Hacı Ahmet. "Müsta'sım-Billâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Qâsim, Abd al-Muhsin ibn Muhammad. *al-Madînah al-Munawwarah: fadâiluhâ, al-Masjid al-Nabawî, al-hujrah al-nabawiyyah*. Riyad: Dâr al-Madînah al-Munawwarah li-l-Nashr wa-l-Tawzî, 1439.
- Râğîb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kurân*. nşr. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Dimeşk, Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Sabuncu, Ömer. "Hz. Âişe Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/33 (2015), 130-145.

- Sâhib, Ebu'l-Kâsım İsmail b. 'Abbâd et-Tâlikânî. *el-Muhît fî'l-luğâ*. nşr. Muhammed Hasen Âlu Yâsîn. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1414.
- Savaş, Rıza. "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 139-144.
- Semhûdî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed. *Vefâü'l-vefâ bi ahbâri dâri'l-Mustafâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419H.
- Suheyli, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed. *er-Ravd'ul-unfî şerhi's-sîreti'n-Nebevîyye*. nşr. 'Umar Abdusselâm es-Selâmî. 7 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-'Arabî, 1421H.
- Şeseri, Abdurrahman b. Sa'd b. Ali. *Hucretü'n-Nebi (s.a.v.): tarihuhu ve ahkamuha*. Riyad: Darü'l-Fazile, 1435.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmili. *Târîhu'l-umem ve'l-mulûk*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1407.
- Tahriri, Abdülvehhâb. *Mukaddes Kabir*. çev. Atike Öteler. İstanbul: İdrak Yayınları, 2022.
- Taşkendî, Abbas Salih. "el-Hücre-i Nebeviyye-i şerife, Imârat". *Mevsuatu Mekketi'l-Mükerreme ve'l-Medineti'l-Münevvere = Encyclopedia of Makkah al mukarramah and al-Madinah al-Munawwarah*. 8/41-56. London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2007.
- Taşkendî, Abbas Salih. *el-Hücretün-Nebeviyyetü's-şerife*. Cidde: Şirketü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâm, 1440.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sunen*. nşr. Heyet. 5 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1435.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Omer b. Vâkıd el-Eslemî. *er-Ridde me'a nebzetin min futûhi'l-İrâk ve zikri'l-musennâ b. Hârise eş-Şeybânî*. nşr. Yahyâ el-Cebbûrî. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1410 H.
- Yavuz, Hulusi. "Hâdimü'l-Haremeyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/26-27. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yıldız, Firdevs - Öztürk, Levent. "Medine'de Ashaba Ait Evler: Hz. Ebû Bekir Örneği". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021), 81-108.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kâymâz. *Tezkiretu'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- Zehrânî, Nâsır b. Musfir el-Kureşî. *el-Hücretü's-şerîfe*. Mekke-i Mükerreme: Fihrisetü Mektebetü Melik Fahd el-Vataniyye, 1444.
- Zehrânî, Nâsır b. Musfir el-Kureşî. *Hünâ Beytu Âişe r.a*. Mekke-i Mükerreme: Müessesetü Evkâfî's-Selâm (As-Salam Endowments Foundation), 1444.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır eş-Şâfiî. *İlâmu's-sâcid bi ahkâmi'l-mesâcid*. nşr. Ebu'l-Vefâ Mustafâ el-Merâgî, 1416.

Zübeyr b. Bekkâr, Ebû Abdillâh. *el-Muntehab min kitâbi ezvâci'n-Nebî*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1403.